

Studieområdet – Hhx

Vejledning / Råd og vink

Afdelingen for gymnasiale uddannelser 2014

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplanerne. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål	3
2. Faglige mål og fagligt indhold	4
2.1 Faglige mål	4
2.2 Fagligt indhold	6
<i>Del 1</i>	6
Kultur og sprog-området	7
<i>Tilrettelæggelse</i>	9
<i>Skriftlighed</i>	10
Det samfundsøkonomisk/samfundsfaglig område	11
Det erhvervsøkonomiske område.....	13
<i>Del 2 (erhvervs-case)</i>	15
<i>Del 3 (Det internationale område)</i>	16
3. Tilrettelæggelse	17
3.1. Didaktiske principper og arbejdsformer	17
<i>Del 1</i>	19
<i>Del 2</i>	23
Det casebaserede projektarbejde	24
Faserne i det casebaserede projektarbejde	25
Skriftligt arbejde	27
<i>Del 3</i>	27
Undervisningsformer	27
Problemformulering	28
Skriftlighed.....	29
3.2. It	30
<i>Basis it-kompetencer</i>	31
4. Evaluering	31
4.1 Løbende evaluering	31
<i>Evaluering efter del 1</i>	31
4.2 Prøveformer	34
<i>Synopsis</i>	34
<i>Del 2</i>	35
Perioden før udlevering af eksamens-casen.....	36
Elevernes arbejde med eksamens-casen og udarbejdelse af synopsis	36
Elevernes forberedelse af den mundtlige eksamen	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.

Censorer ved mundtlig eksamen	38
<i>Del 3</i>	40
Synopsisforløb	40
Vejledning	42
Eksamination.....	42

1. Identitet og formål

Studieområdet hovedformål er løbende i det treårige uddannelsesforløb at styrke elevernes metodiske forståelse og studiekompetence inden for rammerne af flerfagligt samarbejde. Studieområdet styrker elevernes evne til at håndtere flerfaglige problemstillinger af både praktisk og teoretisk karakter på et korrekt og reflekteret metodisk grundlag.

Der skelnes mellem begrebet metode i to betydninger:

- faglige metoder der knytter sig til fagenes faglige metoder, eksempelvis kildekritik, databehandling, tekstlæsning, spørgeskemaundersøgelser.
- studiemetoder der knytter sig til undersøgelser, undersøgelsesmetoder; eksempelvis problemformulering og case-metode.

Ved studiekompetence forstås her:

"Kompetencer kan defineres som et sæt af evner eller parathed, det enkelte subjekt besidder, og som gør dette subjekt i stand til at overføre faglig viden til nye og ukendte situationer og altså bruge det én gang lærte på mere produktive måder end man kunne dengang, viden var identisk med kundskab i forhold til et specifikt stofområde." ¹

Studieområdet bidrager til at styrke elevernes forståelse af, at der knytter sig forskellige fagkulturer og praksisformer til hhx uddannelsens forskellige fag, og at en problemstilling kan anskues ud fra forskellige perspektiver, afhængig af hvilke fag der bringes i spil.

Hvad angår studieområdets overordnede genstandsfelter hedder det i læreplanen:

Studieområdet er et samarbejde mellem fag inden for og på tværs af hhx-uddannelsens faglige hovedområder: humaniora og samfundsvidenskab[...]. I studieområdet arbejdes med teorier og metoder i relation til individ, virksomhed og samfund i tilknytning til almenmenneskelige spørgsmål og kulturelle, økonomiske og politiske fænomener.

Studieområdets genstandsfelter er således bredt defineret som tilhørende hhx's to hovedområder, nemlig de humanistiske fag og de samfundsvidenskabelige fag. Hvad angår de samfundsvidenskabelige fag, tænkes især på de økonomiske fag. I hvert af studieområdets tre dele bidrager de deltagende fag med relevante faglige mål, som tilsammen udgør det pågældende områdes genstandsfelt/faglige indhold.

Fagenes faglige mål indgår således i samspil med studieområdets faglige mål i arbejdet med praktiske eller teoretiske problemstillinger. Det er væsentligt at være opmærksom på, at der i arbejdet i studieområdet tages udgangspunkt i studieområdets egne faglige mål.

Studieområdet medvirker til, at eleverne videreudvikler forståelse af sig selv som individer og borgere i et demokratisk samfund, styrker evnen til at forholde sig ræsonnerende til omverdenen og udvikler forståelsen af menneskers forskellighed på baggrund af personlige, sociale og kulturelle faktorer.

¹ "Tænkeredskaber. Gymnasieelevers metakognitive lærestrategier", Gymnasiepædagogik nbr. 69, Steen Beck og Ulla Wogensen (red.), 2008

Ovenstående citat fra læreplanen drejer sig om, at fagenes samspil repræsenterer en mangfoldighed, der indbyder til refleksion og eftertanke, som styrker evnen til som individ at begå sig i et demokratisk samfund.

Der er indbygget progression i studieområdets opbygning. I del 1 arbejdes med grundlæggende studieteknik og metoder, og hovedsigtet er at eleverne udvikler sig fra at være skoleelever til at være gymnasieelever. I del 2 og 3 møder eleverne i stigende grad krav om at håndtere studiemetoder og faglige metoder med henblik på gradvist at udvikle eleverne fra at være gymnasieelever til at være studerende.

2. Faglige mål og fagligt indhold

I dette afsnit redegøres for både faglige mål og fagligt indhold. De faglige mål i studieområdet drejer sig om forventninger til, 'hvordan' eleverne bør kunne arbejde, mens det faglige indhold drejer sig om, 'hvad' eleverne skal arbejde med, dvs. studieområdets genstandsfelter. De faglige mål skal opfattes som slutmål for det samlede studieområde, det vil sige del 1, 2 og 3 tilsammen, mens det faglige indhold beskrives separat for hver af de tre dele.

2.1 Faglige mål.

De faglige mål betragtes som et udtryk for studieområdets endelige og afsluttende mål, dvs. hvilke mål eleverne skal opfylde, når de har gennemført studieområdet. Bedømmelseskriterierne efter hvert af studieområdets tre dele skal betragtes som delmål med hver deres fokus på de faglige mål. Bedømmelseskriterierne opfylder således til sammen de faglige mål. Fokus i de faglige mål er faglige elementer, metodeelementer og studiekompetence.

De syv faglige mål for studieområdet forstås på følgende måde:

<p>- <i>anvende teori og metode fra studieområdets fag</i></p>	<p>Dette første og brede mål drejer sig om at studieområdets fag, med deres teori og metoder er tænkt bragt i spil. Anvendelsesaspektet er væsentligt. Det er en pointe at teori og metode bør fremstå som meningsfuld ved at blive brugt til noget.</p>
<p>- <i>analysere en problemstilling ved at kombinere viden fra flere forskellige fag</i></p>	<p>De deltagende fags teori og metode er ikke tænkt som enkeltstående bidrag, men som flere bidrag, der tilsammen understøtter arbejdet med flerfaglige problemstillinger. Analyseelementet indikerer, at formålet er at kunne arbejde på høje taksonomiske niveauer i flerfaglige sammenhænge.</p>
<p>- <i>anvende fagligt relevante studiemetoder selvstændigt og produktivt</i></p>	<p>I dette mål er studiemetoderne væsentlige. Det drejer sig om at kunne anvende relevante undersøgelsesmetoder på en sikker måde. Ved undersøgelsesmetoder forstås studieteknik i bred forstand, dvs. beherskelse af studietekniske redskaber som f. eks. at tage noter, at udarbejde begrebskort, planlægge arbejdsprocesser, at arbejde projektorienteret ved fx at udarbejde problemformuleringer og arbejde med casemetode. Det produktive element drejer sig om, at eleverne bør have øje for en vis systematik og målrettethed i arbejdsprocessen.</p>

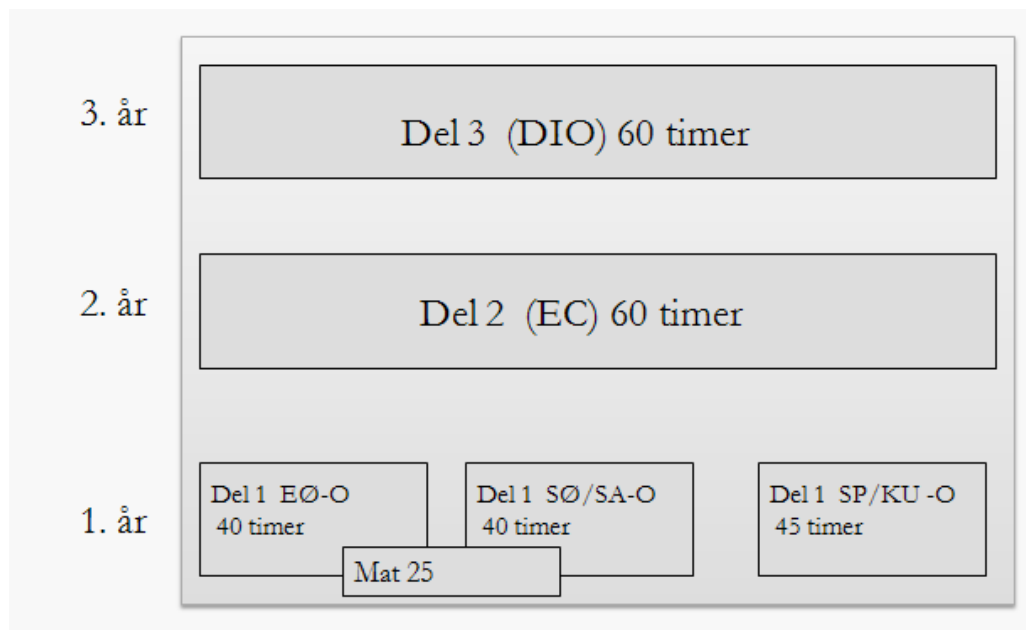
<p>- <i>reflektere over og vurdere forskellige fags og faglige metoders muligheder og begrænsninger</i></p>	<p>Fagernes metoder er væsentlige i dette mål. Eleverne forventes aktivt at tage stilling til de deltagende fags faglige metoder. Hvorledes bidrager et givet fags metoder/metodeforståelse i en given faglig problemstilling og hvilke begrænsninger kan en faglig metode have.</p> <p>Der kan f. eks. være tale om overvejelser vedrørende forskellige kvaliteter ved at anlægge kvalitative og kvantitative tilgange til en besvarelse af en problemstilling.</p>
<p>- <i>søge og behandle relevant faglig information</i></p>	<p>Informationssøgning omfatter evnen til at finde relevante informationer både i papir-medier og digitale medier på internettet. Det er væsentligt, at eleverne har forståelse af, at rigtige søgeteknikker baseret på faglig viden er en forudsætning for at sikre relevante materialer. Ligeledes er det væsentligt, at eleverne forholder sig kildekritisk til information.</p> <p>Dette mål drejer sig også om at eleverne kan behandle og bearbejde informationerne på en hensigtsmæssig måde, både hvad angår kvalitative og kvantitative informationer. Heri ligger også en forventning om at kunne prioritere væsentlige kilder fra uvæsentlige kilder i en given problemstilling.</p> <p>Det overordnede formål drejer sig om, at eleverne er i stand til at forholde sig til informationssøgning/-bearbejdning som dokumentation for deres arbejde.</p>
<p>- <i>anvende it på en måde der understøtter opfyldelse af de øvrige faglige mål</i></p>	<p>It betragtes her i bred forstand som et nyttigt redskab i forbindelse med opfyldelsen af de øvrige faglige mål. It bør beherskes både som informationssøgningsredskab og informationsbehandlingsredskab.</p> <p>Eleverne forventes også at kunne anvende it i bearbejdningen af informationer. Her tænkes på opstilling af tabeller, grafer, modeller, oversigter og lign.</p> <p>Se mere herom i afsnit 3.2</p>

<p>- <i>strukturere og formidle fagligt stof mundtligt og skriftligt.</i></p>	<p>Det er en væsentlig del af studiekompetencen at kunne strukturere og formidle fagligt stof. Det er vanskeligt at forestille sig faglighed, der ikke tænkes formidlet enten mundtligt eller skriftligt.</p> <p>Eleverne bedømmes i de afsluttende prøver på deres mundtlige præstationer, hvorfor deres evne til at strukturere og præsentere et stof mundtligt er en væsentlig del af deres personlige fremtræden. Heri indgår også elevernes evne til at føre en faglig dialog som et væsentligt element.</p> <p>Dette faglige mål omfatter yderligere, at der arbejdes med skriftlighed i bred forstand dvs. at flere genrer benyttes, og at skriftlighed opfattes både som et slutprodukt med en modtager som målgruppe og som et redskab i en læreproces på vej mod det endelige produkt.</p>
---	--

2.2 Fagligt indhold

Studieområdets indhold beskrives nedenfor for henholdsvis del 1, 2 og 3. Studieområdets opbygning og timestfordeling fremgår af figur 1.

Figur 1: Studieområdets opbygning.



Del 1

Del 1 består af tre flerfaglige områder:

- kultur og sprog-området på 45 timer
- det samfundsøkonomisk/samfundsfaglig område på 40 timer
- det erhvervsøkonomiske område 40 timer

Der er ikke fastlagt specifikke faglige mål fra deltagende fag. Derimod er det indenfor hvert af de tre områder defineret, hvilke dele af fagene, der skal repræsenteres i det pågældende område. Tilgangen til det nærmere indhold bør være af introducerende karakter, ligesom arbejdet med studiemetoder og faglige metoder skal understøtte et introducerende sigte, der kvalificerer eleverne i deres videre arbejde i studieområdet. Endelig tjener del 1 til at præsentere hhx-uddannelsens overordnede profiler og inspirere eleverne i deres valg af studieretning.

Kultur og sprog-området

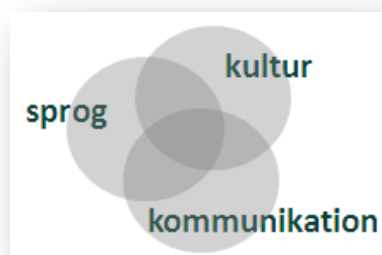
Kultur og sprog-området har et omfang af ca. 45 timer og gennemføres i et samarbejde mellem dansk og fremmedsprog. Kultur og sprog-området fokuserer på elevernes sproglige og kommunikative bevidsthed og kompetencer og medvirker til at give eleverne en klar fornemmelse af sprogfagernes identitet og metode på et tidligt tidspunkt i gymnasieforløbet. Metode i sprogfag og dansk beskrives separat i vejledningerne til fagernes læreplaner.

Overordnet set er der et dobbeltsidigt formål med kultur og sprog-området. Det er dels studieforberedende, idet det giver eleverne en fornemmelse af, hvad sprogfag er og kan, og af hvordan man arbejder i sprogfagene, dels er formålet at give eleverne baggrund for og også lyst til at arbejde videre med sprog.

Kultur og sprog-området har 3 indholdsaspekter: sprog, kultur og kommunikation.

Figur 2:

Indholdsaspekter



kommunikation

sprogligt begrebsapparat, og eleverne har derfor behov for *grundlæggende viden om sprog*. Dette kan eksempelvis omfatte en grundlæggende introduktion til sprog og sproglige byggesten (fonemer og morfemer), sproghistorie, grammatiske grundbegreber (syntaks, morfologi, sætningstyper) og sociolingvistik (offentligt og privat sprog, standard og variation, norm og individualitet), samt ikke mindst en introduktion til, hvordan man hensigtsmæssigt lærer fremmedsprog.

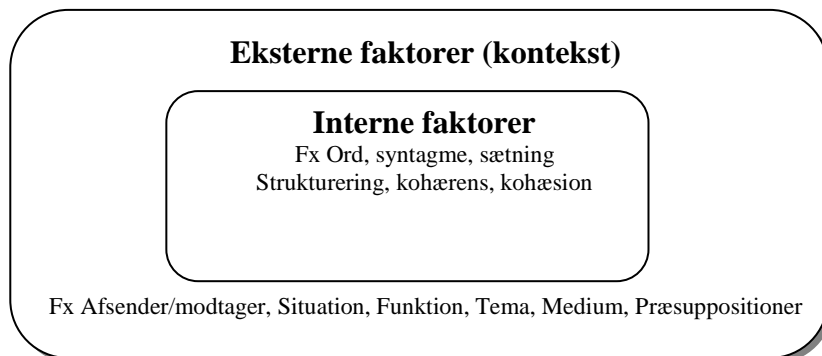
Effektiv kommunikation er samtidigt afhængig af en forståelse af betydningen af at kende afsender/modtagerforhold og den sammenhæng, man kommunikerer i. Det er derfor oplagt at behandle delelementer som betydningen af kontekst, herunder relevante træk ved den kultur henholdsvis afsender og modtager befinder sig i.

Endvidere er det i kommunikationsanalyse væsentligt at kunne identificere særtræk ved skriftlig og mundtlig kommunikation, at kunne *anvende forskellige kommunikationsformer*, samt opnå forståelse af de standarder, der gælder, når man kommunikerer i forskellige *mundtlige og skriftlige*

genrer. Eksempelvis er det nødvendigt at kende til formalitet i handelskorrespondance, anvendelse af argumentation og appelformer i politisk kommunikation og betydningen af non-verbal kommunikation i mundtlige forhandlingssituationer.

Opsummeret kan man således sige, at forståelsen af *sammenhængen mellem sprog, kultur og kommunikation* omfatter en analyse af både interne faktorer og eksterne faktorer.

Figur 3 Faktorer i sammenhængen mellem sprog, kultur og kommunikation



På linje med de øvrige områder i studieområdet del 1 arbejder eleverne med virkelighedsnære problemstillinger. For kultur og sprog-området gælder, at der tages udgangspunkt i *konkrete kulturelle problemstillinger*. Det kunne fx være problemstillinger ved oversættelse til og fra fremmedsprog, hvor man undersøger, hvordan man oversætter ord, begreber og fænomener, der er kulturelt afgrænset til et enkelt område. Elever kunne også arbejde med at diskutere, hvor grænsen går mellem forsøg på flydende og ækvivalent oversættelse i forhold til, at man ændrer/forbedrer kildeteksten. En anden kulturelt betinget problemstilling i forbindelse med kommunikation kunne være sproglig tilpasning af reklametekster, således at de tager højde for kulturelle referencer i modtagerkulturen.

Eksempler på temaer

- **Fra brev til blog (genreforløb)**
Hvordan fortælles en historie meningsfyldt? Sproglige virkemidler.
- **Fra prædiken til promotion (retorikforløb)**
Hvordan sælger man sin idé? Pentagon-model og appellformer.
- **Fra please til fuck you (høflighedsforløb)**
Hvad siger mit sprog om mig og min kultur? Sprognormer og ordforråd, privat og offentligt sprog, sproghandlinger.
- **Fra elevråd til europæisk topmøde (argumentationsforløb)**
Hvordan medvirker jeg til at skabe konsensus? Dialogformer, argumenttyper.
- **Fra fejlbehæftet til fluent (oversættelsesforløb)**
Hvordan kommunikerer jeg mit budskab loyalt til fremmede kulturer under hensyntagen til ækvivalens og idiomatik? Fagenes centrale hjælpemidler inddrages, herunder oversættelsesprogrammer for at synliggøre vigtigheden af at overholde kulturelle konventioner.
- **Skik følge eller land fly (forhandlingsforløb)**
Hvordan tilpasser man sin kommunikation til modtageren i en dialog? Indsigt i engelsk, tysk, fransk og spansk kultur forud for en forhandlingssituation med personer fra de pågældende lande for at opnå et succesfuldt resultat. Hvad kan gå galt?

Tilrettelæggelse

Det er en god ide at bruge grundlæggende sprogforståelse til at introducere andre sproglige og kommunikative aspekter end de strengt grammatiske allerede tidligt i forløbet, så man giver eleverne indtryk af sprog som mere end blot sproglige systemer (fx grammatisk kompetence) og viser, at sprog er andet og mere end grammatik, at sprogbevidsthed har betydning for enhver kommunikationssituation, og at effektiv kommunikation kan læres og er resultat af grundige overvejelser.

Det er væsentligt, at sproglærere og dansklærere arbejder tæt sammen om dels at undervise i de forskellige moduler og samtidigt sørger for at koordinere indhold i egne fag, så eleverne oplever sammenhæng mellem kultur og sprog-området og fagene hver for sig. Det er derfor en god ide, at sprog- og dansklærere i studieplanen sammen indtænker en progression for delelementer, så man kan lave løbende referencer til det stof, man arbejder med i henholdsvis fagene og studieområdet.

I forlængelse heraf kan man tilrettelægge et sprog- og kulturforløb, der i efterårssemesteret fokuserer på grundlæggende sprogforståelse, afsender/modtagerforhold, kommunikationsformer og genrebevidsthed. Dette danner en logisk baggrund for et temabaseret arbejde i foråret, hvor eleverne bruger deres sproglige og kommunikative kompetencer til at arbejde med kulturelt betingede problemstillinger (se eksempelboks nedenfor).

Eksempel på tilrettelæggelse af kultur og sprog-området

Efterårssemester: 26 timer

- Intro til danskfagets og sprogfagernes identitet
- Intro til faglige metoder i overblikform
- Grundlæggende viden om sprog, afsender/modtagerforhold, kommunikationsformer og genrer.
(2 ugentlige skemalagte lektioner)
- Grundlæggende skrivekursus 6 timer

Forårssemester: 19 timer

- Tema 1: 8 timer (2 uger med 4 timer i hver)
- Tema 2: 8 timer (2 uger med 4 timer i hver)
- Opsamling, 3 timer, refleksion over Kultur- og sprogområdet samt SO1 i forhold til SO2 og SO3.

Elevernes bevidsthed om, hvad sprogfag er, og om hvordan man arbejder i dansk og sprogfag giver et bedre udgangspunkt for samarbejde med andre fag i efterfølgende dele af studieområdet. For at sikre elevernes opfattelse af kultur og sprog-området som en del af studieområdet kan man vælge at introducere fagene og deres metoder på et tidligt tidspunkt. Herved ser de fagenes ligheder og forskelligheder, og det kan være en god idé at bevidstgøre eleverne om de mest iøjnefaldende faglige mål fra fagene, som kommer i spil i kultur og sprog-området.

Arbejdet med metode skal ses i en overordnet taksonomisk progression, hvor eleverne i del 1 blot stifter bekendtskab med metoder og teorier for sprogfag og kan identificere særtræk ved disse, hvorimod de i eksempelvis del 3 i højere grad skal anvende metode/teori kritisk i deres arbejde. Arbejdet med studieforbereende skrivning indgår typisk som en del af efterårets grundlæggende sprogmoduler.

Skriftlighed

Inden for rammerne af kultur og sprog-området skal et forløb om skriftlighed gennemføres (jf. bilag 4 i hhx-bekendtgørelsen). Det er skolens leder, der sikrer, at et sådan forløb tilrettelægges og gennemføres. I praksis vil det ofte være et lærerteam omkring klasserne i studieområdet eller skolens skriftligheds-koordinator, der står for tilrettelæggelsen af forløbet. Forløbet indeholder undervisning i og elevarbejde med grundlæggende begreber og metoder af betydning for skriveprocessen og det færdige produkt. Det vil sige et basisskrivekursus, hvor eleverne i vekselvirkning mellem teori og praksis træner skrivekompetencer. Det er således oplagt at knytte dette forløb til netop sprog- og kulturforløbet.

Elevernes basale skrivekompetencer kan være meget forskellige, men alle har de i grundskolen arbejdet med såvel projektopgaver som de forskellige skriftlige prøver i dansk og fremmedsprog. Det er derfor en god baggrund for de lærere, der står for tilrettelæggelsen af skriveforløbet, at kende til kravene og skrivegenrerne fra grundskolen, så de kvalificeret kan støtte eleverne i det, de kan i forvejen og hjælpe dem med at identificere de nye gymnasiale krav til skriftlighed.

De faglige mål for de studieforberevende skrivekompetencer gælder for hele hhx-uddannelsen og er følgende:

- *Genrebevidsthed*
- *sproglig korrekthed*
- *disposition*
- *argumentation*
- *anvendelse af citater, figurer og illustrationer m.v.*
- *præsentation*
- *relevante henvisninger, noteapparat og litteraturliste*

Det kan være en ambition at nå alle mål igennem i løbet af skriveforløbet, især hvis man tilrettelægger del 1 hen over hele første skoleår, eller man kan vælge at fokusere på de første fire mål, da de naturligt vedrører det sproglige og humanistiske fagområde.

Integration af skriftlighed og mundtlighed

Struktureret øvelse gør mester, hvorfor det kan være en fordel at tilrettelægge en række små tale- og skriveøvelser med eksplicite formkrav og indbygget progression i sværhedsgrad og omfang gennem kultur og sprog-området.

Ud over arbejdet med den sproglige korrekthed er også de semantiske strukturer vigtige at kunne identificere for at forfine sine tale- og skrivekompetencer, når det gælder *disponering og argumentation*. Undervejs i kultur og sprog-området kan det derfor være en idé at arbejde med mind-map såvel mentalt som praktisk. Der findes elektroniske redskaber, der understøtter denne arbejdsform.

At disponere et stof, kunne gå op og ned af abstraktionsstiger og have kendskab til argumentrækker er grundlæggende studieforberevende kompetencer, som er væsentlig for både mundtlig og skriftlig kommunikation. Desuden er der en række sproglige og retoriske virkemidler, som det kan være nyttigt at kende og træne, hvis man vil have sit budskab igennem.

Det samfundsøkonomisk/samfundsfaglig område

I læreplanen står om det samfundsøkonomisk/samfundsfaglige område:

Det samfundsøkonomisk/samfundsfaglige område, der beskæftiger sig med grundlæggende viden og begreber fra sociologi, samfundsøkonomi og politologi til at diskutere aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. I dette område indgår fagene international økonomi og samfundsfag med tilsammen ca. 40 timer, heraf samfundsfag mindst 25 timer.

Matematik skal indgå med ca. 25 timer i det samfundsøkonomiske og/eller det erhvervsøkonomiske område på en måde der sikrer, at fagets anvendelsesaspekt bringes i spil.

Eleverne skal lære at undersøge og diskutere en aktuel samfundsmæssig problemstilling ved at kombinere viden og metoder fra samfundsfag og international økonomi samt med fordel også matematik. Undervisningen tilrettelægges således, at der opfyldes faglige mål både i studieområdet og i fagene. International økonomi indgår med ca. 15 timer med temaer der bidrager til at tegne fagets profil. Da samfundsfag indgår med mindst 25 timer af fagets 75 timer, er det hensigtsmæssigt, at der indgår væsentlige dele af samfundsfags kernestof i studieområdet. Blandt studieområdets faglige mål kan man i dette område med fordel fokusere på at anvende viden, begreber og metode fra samfundsfag og international økonomi til at analysere en problemstilling. It anvendes til beregninger og udarbejdelse af diagrammer i samspil med matematik. Eleverne lærer at kunne redegøre for de anvendte metoder og på et elementært niveau overveje metodernes muligheder og begrænsninger. Kvantitativ metode omfatter anvendelse af kvantitative data, som udleveres til eleverne eller som eleverne selv finder på nettet eller i et statistisk opslagsværk. Desuden kan der indgå en empirisk undersøgelse i form af en mindre spørgeskemaundersøgelse. Kvalitativ metode omfatter brug af kvalitative data som fx interviews i avisartikler eller elevernes egne interviews.

Eleverne lærer at udlede konklusioner ud fra kvantitative og/eller kvalitative data, og at overveje hvilke typer af konklusioner der kan udledes (metodens muligheder) og ikke udledes (metodens begrænsninger) fra de to typer af data.

Matematik kan med fordel inddrages til at udtrække data fra databaser, udarbejde spørgeskemaundersøgelser og foretage beregninger (indekstal, procentvis andel og procentvis stigning) og vælge en relevant diagramtype.

Det samfundsøkonomisk-/samfundsfaglige område bidrager til at danne grundlag for elevernes endelige valg af studieretning. Fagenes lærere bør således vise eleverne et tydeligt billede af fagenes faglige og metodiske identitet forud for endeligt valg studieretning. Der er imidlertid behov for at koordinere, hvilke stofområder der arbejdes med i samfundsfag og international økonomi, da visse fagområder overlapper hinanden.

Det kan anbefales, at undervisningen veksler mellem forskellige undervisningsformer, herunder særligt inddrager den projektorienterede arbejdsform, hvor eleverne på baggrund af faglig viden selvstændigt får mulighed for at bringe faglige metoder i spil. Skriftlighed kan indgå på forskellige måder, fx:

- Formulere spørgsmål der kan besvares ud fra tekster eller statistik
- Skrive en problemformulering
- Besvare simple faglige opgaver
- Redegøre for konklusioner ud fra et statistisk materiale
- Fremstille præsentationer (ppt)

Eksempel på tema: Velfærd under pres

Problemstilling: Hvilke problemer står det danske velfærdsamfund over for, og hvilke konsekvenser har forskellige løsningsmuligheder?

Forskellige former for pres på velfærdssamfundet undersøges som fx global konkurrence, konjunkturudvikling, demografisk udvikling, forventningspres og politisk-ideologisk pres. I forbindelse med den demografiske udvikling kan matematik anvendes til at beregne indekstal, procentvis andel og procentvis stigning og vælge en diagramtype, der giver overblik over udviklingen i demografi og offentlige udgifter.

Faglige mål i spil for studieområdet: Analysere en problemstilling ved at kombinere viden fra flere forskellige fag, anvende it og vurdere forskellige fags og faglige metoders muligheder og begrænsninger.

Faglige mål for samfundsfag C: Anvende grundlæggende viden om og begreber fra sociologi, økonomi og politologi til at redegøre for aktuelle samfundsmæssige problemer og løsninger herpå.

Kernestof: Samfundøkonomiske mål og midler, politisk styring, markedsstyring, ideologier og ændringer i sociale strukturer.

Faglige mål for international økonomi: Analysere, diskutere og vurdere de samfundøkonomiske virkninger af økonomisk-politiske indgreb og begivenheder.

Kernestof: Demografisk udvikling og nationale og globale samfundøkonomiske problemstillinger.

Faglige mål for matematik: Gennemføre modelleringer, primært inden for samfundsvidenskabelige og økonomiske fagområder ved anvendelse af variabelsammenhænge og statistiske databehandlinger.

Kernestof: xy-plot af datamateriale, indekstal, procentregning, konstruktion af tabeller og grafisk præsentation af data.

Det erhvervsøkonomiske område

I læreplanen står der om det faglige indhold i det erhvervsøkonomiske område i del 1:

Det erhvervsøkonomiske område, der beskæftiger sig med grundlæggende viden og begreber om virksomheder og deres omverden til at diskutere aktuelle erhvervsøkonomiske problemstillinger. I dette hovedområde indgår fagene virksomhedsøkonomi og afsætning med tilsammen ca. 40 timer.

Det er sigtet, at eleverne gennem arbejdet med simple og virkelighedsnære erhvervsøkonomiske temaer, udvikler deres evne til at anvende og sammenholde viden fra fagene afsætning, virksomhedsøkonomi og meget gerne matematik. Endvidere arbejdes der med grundlæggende faglige metoder og studiemetoder. Endelig er det sigtet, at eleverne introduceres til at forholde sig analytisk og reflekterende til den faglige viden, de allerede har opbygget i de to eller tre fag.

Gennem det tematiserede arbejde i det erhvervsøkonomiske område er det muligt at sætte en vifte af fagenes mål i spil. Det tematiserede arbejde giver mulighed for at introducere eleverne til nogle af de krav, der stilles til erhvervsøkonomiske opgaver.

I nedenstående tabel er vist nogle eksempler på projektforslag, der kan være relevante i forbindelse med det erhvervsøkonomiske område i del 1.

	Case-baseret projekt	Problemorienteret projekt
Eksempler på emner	<ul style="list-style-type: none"> • En virksomhed og dens branche • En virksomhed og dens historie • En virksomhed og de udfordringer, virksomheden står over for • Danske virksomheders konkurrencekraft 	<ul style="list-style-type: none"> • Start af egen virksomhed • Udvikling af forslag til, hvordan en virksomhed kan styrke bæredygtigheden. Med udgangspunkt i en benchmarking med branchens stærke virksomhed ønskes forslag til, hvordan virksomhedens konkurrenceevne kan styrkes
Mål	Eleverne udfordres i forhold til at inddrage fagenes begreber og teori til at redegøre og forklare aktuelle situationer i og omkring en virksomhed	Eleverne udfordres i forhold til at arbejde med et eller flere simple erhvervsøkonomiske problemstillinger med anvendelse af fagenes metoder og teori
Forslag til produkter	Præsentation – mundtlig og skriftlig	Synopsis og mundtlig præsentation eller arbejds- og præsentationsportfolio
Organisering	Læreroplæg, individuelt arbejde og gruppearbejde	Læreroplæg og gruppearbejde
Ressourcer	Internettet og lærebøger.	Internettet og lærebøger
Oplæg	Case med tilhørende arbejdsspørgsmål	Problemformulering

Med det tematiserede arbejde kan eleverne endvidere afprøve deres evner til at anvende fagenes metoder, modeller og begreber, ligesom eleverne gennem arbejdet kan introduceres til en akademisk korrekt anvendelse af fagenes teori. Endvidere vil det tematiserede arbejde give plads til at introducere eleverne til de to projektarbejdsmetoder, det problemorienterede projektarbejde og det casebaserede projektarbejde.

Det kan være hensigtsmæssigt at gennemføre et antal kursusforløb som en del af projektforsløbene, hvor der sættes fokus på fagenes metoder, studiemetoder, studieteknikker, samarbejde i grupper og de erhvervsøkonomiske fags skriftlighed. Det kunne være kurser i informationssøgning på nettet, udarbejdelse af erhvervsøkonomiske argumenter, formelle krav til erhvervsøkonomiske produkter m.fl. Kursernes mål og indhold bør koordineres med de andre forløb i studieområdet del 1 og eventuelle kursusforløb i del 2 og 3. Gennem elevernes projektarbejde er der rige muligheder for at

udvikle elevernes skrivekompetencer. I det erhvervsøkonomiske område kan der sættes særligt fokus på at skrive med anvendelse af fagenes begreber og udarbejdelsen af et erhvervsøkonomisk argument. Der kan også arbejdes med fagenes genrer såsom notat, synopsis og rapport. Desuden introduceres eleverne til de taksonomiske niveauer, bl.a. repræsenteret af spørgeformerne: redegøre for, forklare, diskutere og analysere.

Matematik kan indgå i samarbejdet i såvel de case-baserede som de problem-baserede projektforsøg. Dels med det sigte at tydeliggøre for eleverne, at matematiske kompetencer ofte indgår som en del af arbejdet med erhvervsøkonomiske problemstillinger, og dels med det sigte at træne eleverne i anvendelsen af de matematiske værktøjer. Det vil bl.a. være relevant at inddrage den beskrivende statistik; udtræk af data fra databaser; konstruktion af tabeller og grafisk præsentation af data samt repræsentative undersøgelser.

Del 2 (erhvervs-case)

I læreplanen står der om det faglige indhold i del 2:

Studieområdet del 2 omfatter en uddannelsestid på minimum 60 timer. Afsætning og virksomhedsøkonomi indgår med ca. lige store andele.

Der arbejdes videre med at udvikle elevernes evne til på et metodisk og fagligt grundlag at indsamle intern og ekstern information om en eller flere virksomheder. Informationerne analyseres med henblik på at identificere virksomhedens kritiske succesfaktorer og udfordringer. På baggrund heraf skitseres mulige handlingsalternativer.

Der arbejdes med på et autentisk grundlag at udvikle elevernes evne til at forholde sig kritisk og reflekterende til informationer om en virksomheds interne og eksterne forhold ved hjælp af faglige metoder inden for fagene afsætning og virksomhedsøkonomi. Desuden arbejdes der med elevernes evne til at reflektere over, hvad der er karakteristisk for de faglige metoder, der anvendes i fagene afsætning og virksomhedsøkonomi og disses evne til at forklare forskelle og ligheder i forhold til metoder, der anvendes i andre typer af fag.

Centralt i elevernes arbejde med del 2 er metodeforståelsen, det gælder både den overordnede arbejdsmetode, det casebaserede projektarbejde, samt fagenes metoder. Der vil her være en naturlig sammenhæng til det erhvervsøkonomiske område i del 1, hvor man hensigtsmæssigt kan have introduceret eleverne til grundlæggende erhvervsøkonomisk metode, samt arbejdet med en mindre, afgrænset case.

Der vil i arbejdet med del 2 specielt være fokus på elevernes *økonomiske kompetencer*, som de er beskrevet i læreplanerne for fagene afsætning og virksomhedsøkonomi.

Elevernes *økonomiske tankegangskompetence* udfordres i første omgang, ved at eleverne helt grundlæggende opnår forståelse af, hvilken slags virksomhed de har med at gøre, samt at de identificerer, hvilke forhold der har betydning for virksomhedens afsætning og fortsatte økonomiske vækst. Da denne kompetence er central for det videre arbejde med virksomheden, er det vigtigt, at der arbejdes intenst og med stigende progression med eleverne tankegangskompetence.

Ligeledes er der i arbejdet med del 2 fokus på elevernes *problembehandlingskompetence*, hvor eleverne udfordres på deres evne til at identificere, formulere og behandle de udfordringer, en given virksomhed står overfor. I dette arbejde vil eleverne naturligt skulle bruge deres

modelleringskompetence ved at udvælge og anvende relevante modeller fra fagene til at analysere relevante forhold.

Ræsonnementskompetencen, som handler om at kunne forklare sammenhænge mellem en række økonomiske forhold, udfordres især ved den mundtlige eksamination – mere herom i afsnit 4.2.

Meget centralt i arbejdet med erhvervs-case – og i tæt tilknytning til arbejdet med fagenes metoder – er *databehandlingskompetencen*. Der vil her være fokus på elevernes evne til at indsamle, udvælge og behandle relevant datamateriale, dels ud fra de foreliggende data præsenteret i selve casen, dels i form af egne indsamlede data omkring virksomheden og dens situation. Dette arbejde rækker frem mod såvel informationsindsamlingen til arbejdet med problemformuleringen i studieområdet del 3 samt studieretningsprojektet.

Endelig arbejdes der i studieområdet del 2 med elevernes *kommunikationskompetence* på to fronter. I forbindelse med det indledende casearbejde udfordres eleverne på den ene side af kommunikationskompetencen, nemlig den del, der handler om at kunne sætte sig ind i og fortolke andres økonomiske udsagn og tekster. Den anden side af kommunikationskompetencen udfordres i såvel den skriftlige dimension – i forståelsen af synopsis-genren – som til den mundtlige eksamen, hvor eleverne arbejder med at kunne udtrykke sig på forskellige måder om økonomiske forhold over for forskellige kategorier af modtagere.

Det faglige stof udvælges, sådan at det fremmer målopfyldelsen i del 2. Stoffet udvælges i forhold til fagenes indhold og metoder, og sådan at eleverne bedst muligt bliver i stand til at arbejde med problemfelter og løsningsmuligheder i en virksomhed. For elever, der undervises i afsætning A og virksomhedsøkonomi A, er det derfor vigtigt at medtænke målene for B-niveau'et i planlægningen af undervisningen, således at disse elever har samme muligheder for at arbejde med cases som elever, der undervises på B-niveau. Der henvises til fagenes læreplaner for udfoldelsen af fagligt stof.

I de studieretninger, hvor andre økonomiske fag indgår på 1. eller 2. år, vil det være naturligt at medtænke disse fag i undervisningen i del 2; det drejer sig især om fagene finansiering, organisation, markeds-kommunikation og innovation.

Del 3 (Det internationale område)

Læreplanen anfører:

Studieområdet del 3 omfatter en uddannelsestid på minimum 60 timer. Dansk, samtidshistorie, international økonomi og fremmedsprog indgår med ca. lige store andele.

I det internationale område arbejdes med analyser og vurderinger af problemstillinger vedrørende udviklingen i menneskesyn, værdigrundlag og samfundsøkonomiske forhold. Dette belyses i et internationalt perspektiv under anvendelse af relevant kultur-, historisk og samfundsfaglig teori og metode især fra fagene dansk, samtidshistorie, international økonomi og fremmedsprog.

Undervisningen tilrettelægges som kursusforløb. Desuden arbejder eleverne med en selvvalgt problemstilling, der kombinerer relevante fag. Eleverne videreudvikler deres evne til at vurdere forskellige fags bidrag til problemstillingen og faglige metoders muligheder, begrænsninger og betydning for arbejdet. Endvidere arbejdes fortsat med kritisk refleksion over konklusioner og faglige metoder.

I del 3 skal eleverne arbejde med problemstillinger, der belyses fra både humanistiske og samfundsfaglige vinkler, og viften af fag er derfor udvidet i forhold til del 2. Om fremmedsprog omfatter både engelsk og 2. fremmedsprog afgøres af skolen. I givet fald bør 2. fremmedsprog tildeles nogenlunde samme antal timer som de øvrige fag. Herudover kan andre fag indgå i arbejdet i del 3 i det omfang, der tilføres ekstra timer hertil, fx kulturforståelse, psykologi, eller afsætning.

Centralt i undervisningen i del 3 er det internationale perspektiv, inden for hvilket der arbejdes med udviklingen i menneskesyn, værdigrundlag og samfundsøkonomiske forhold. Indholdet i undervisningen hentes i fagenes læreplaner under hensyn til:

- muligheden for fagligt samspil
- opfyldelsen af de faglige mål for studieområdet
- stoffets relevans for det aktuelle tema
- muligheden for at arbejde med faglig teori og metode

Det er afgørende, at eleverne i arbejdet med det internationale område gøres bevidste om, hvordan de enkelte fag kan "være på arbejde" i forhold til en konkret problemstilling, og belysningen af, hvad der er karakteristisk for de teorier og faglige metoder, der arbejdes med i det enkelte fag, er derfor en vigtig del af undervisningen. Der henvises til fagenes vejledninger for detaljer om faglig metode. I studieområdet del 3 opfyldes de faglige mål i arbejdet med flerfaglige problemstillinger og studiekompetence, og eleverne skal derfor præcist kombinere fag i forhold til en problemstilling og herved demonstrere forståelse af betydningen af fagenes metodiske arbejde.

Således bygger del 3 videre på de foregående dele af studieområdet ved at videreudvikle elevernes selvstændige arbejde med projekt og kritisk faglig refleksion. I del 1 foregår dette arbejde på et introducerende niveau, mens der i del 2 arbejdes selvstændigt i grupper med casebaseret projektarbejde i de merkantile fag. Selvom der således ikke eksisterer en faglig sammenhæng mellem del 2 og 3, foregår progressionen mellem de to områder ved at eleverne i del 3 arbejder individuelt med problemorienteret projektarbejde i humanistiske/samfundsfaglige fag, og bevidstheden om denne progression bør derfor præge den metodiske undervisning i del 3.

Som i del 1 er omdrejningspunktet for arbejdet i del 3 en tematisk ramme, der udfyldes gennem kursusforløb og elevernes individuelle arbejde med en selvvalgt problemstilling. Temaet skal være tilstrækkelig bredt til at åbne en vifte af mulige problemstillinger i tilknytning til de involverede fag. Hvis det skønnes hensigtsmæssigt, kan skolen arbejde med flere temaer, fx et for hver studieretning, dog således at den enkelte elev kun arbejder inden for ét tema.

3. Tilrettelæggelse

3.1. Didaktiske principper og arbejdsformer

Studieområdet skal introducere og træne en vifte af arbejdsformer og studiemetoder på en måde, der understøtter uddannelsens studieforberevende sigte og sætter eleverne i stand til at vælge kvalificeret blandt disse arbejdsformer og metoder afhængigt af arbejdets art og stadie. Desuden indtænkes elevernes forudsætninger i tilrettelæggelsen, således at der foregår en progression fra det lærerstyrede til det elevstyrede gennem hele studieområdet, såvel som inden for hver af studieområdets dele. Det vil være naturligt, at der igennem hele studieområdet er flere taksonomiske niveauer i spil i undervisningen og elevernes arbejde, men på forskellige faglige

niveauer, således at de involverede problemstillinger i begyndelsen er enkle, men efterhånden mere komplekse.

I alle dele af studieområdet tilrettelægges undervisningen som en vekselvirkning primært mellem:

- kursusforløb/faglig undervisning, der tematiseres med afsæt i de enkelte fag, så der er sammenhæng mellem fagene i de enkelte dele
- metodeundervisning i faglige metoder og studiemetoder af relevans for arbejdet i den aktuelle del
- projektorganiseret arbejde, som kan være casebaseret eller problemorienteret

Fagene giver en række redskaber – fx teorier, modeller, analysemetoder – og det er op til eleverne at finde ud af, hvilke redskaber der skal bruges for at resultatet bliver vellykket og velunderbygget. Forskellige fag har forskellige metodiske traditioner og muligheder. En klar bevidsthed om metodemulighederne i forskellige fag giver et bedre afsæt for at vurdere, hvilke fagkombinationer, der er bedst til at belyse en given problemstilling – en kvalifikation, der især er betydningsfuld i forbindelse med studieområdet del 3. Eleverne må således nå til en erkendelse af, at flerfaglighed ikke bør være tilfældig, men skal bruges til at bringe flere perspektiver på et emne, end et enkelt fags metoder ville kunne (jf. afsnit 2.1 om de faglige mål).

Der er således mange forhold, der skal indtænkes i tilrettelæggelsen af studieområdet både på langs og på tværs i forhold til at skabe progression i elevernes studiekompetence, og der må derfor foregå en dialog mellem lærerne i de enkelte dele af studieområdet om, hvordan der skabes kontinuitet i det bevidste arbejde med studiekompetence.

Eksempel på progression i arbejdet med metodeforståelse/studiekompetence i studieområdet:

Studieområdet	Studiemetoder	Arbejdsformer	Faglige metoder
Del 1	<ul style="list-style-type: none"> - Notatteknik - Læsestrategier - Stille spørgsmål til et stof - Informationssøgning - Formidling af fagligt stof - Indsigt i de taksonomiske niveauer - Refleksion 	<ul style="list-style-type: none"> - Læreroplæg - Klassesdialog - Individuelt arbejde - Gruppearbejde - Projektarbejde - "light", høj lærerstyring 	<ul style="list-style-type: none"> - Redegøre for basale faglige metoder - Demonstrere anvendelse af relevante metoder på virkelighedsnære problemstillinger - Reflektere over brug af egne metoder
Del 2	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluering - Beherskelse af de taksonomiske niveauer - Synopsisskrivning 	<ul style="list-style-type: none"> - Storklasseundervisning - Virtuel undervisning - Case-arbejde - Projektarbejde med delvis lærerstyring 	<ul style="list-style-type: none"> - Anvende relevant faglig teori og metode selvstændigt på erhvervsnære problemstillinger - Reflektere kritisk over brug af egne metoder
Del 3	<ul style="list-style-type: none"> - Fortsat studiemetoder fra 1. og 2. år - Eksamenslæsning - At kunne se virkeligheden bag 	<ul style="list-style-type: none"> - Fortsat arbejdsformer fra 1. og 2. år - Problemorienteret 	<ul style="list-style-type: none"> - Demonstrere evne til at kombinere fag og viden i forhold til en given problemstilling

	stoffet	projektarbejde med lav lærerstyring - Individuelle studier under faglig vejledning	- Redegøre for og vurdere fagenes faglige og metodiske bidrag til afdækning af problemformulerin gens genstandsfelt - Vurdere forskellige fags bidrag og faglige metoders muligheder, begrænsninger og betydning for produktet - Reflektere kritisk over forskelle på fagenes metoder i del 2 og 3
--	---------	---	--

Endvidere skal skriftlighed indgå som en naturlig og integreret del af hele studieområdet. Skriftlighed skal forstås i bred forstand, ikke blot som slutprodukter i de enkelte dele, og ikke alene som ”papirprodukter”. Således kan mindre opgaver inden for eller på tværs af fagene indgå som en del af undervisningen, eller der kan arbejdes med refleksioner eller delresultater undervejs i hver del. Elektroniske skriftlige produkter kan også indgå, fx i form af power point-fremlæggelse, blog, udarbejdelse af hjemmeside eller elektronisk kommunikation elev-elev eller elev-lærer. Ligeledes i arbejdet med skriftlighed må indtænkes en progression, således at også elevernes skriftlige kompetencer udvikles inden for rammerne af studieområdet.

Studieområdet	Skriftlige kompetencer
Del 1	- Basisforløb om skriftlighed - Fremstille præsentationer - Formidle enkle og afgrænsede faglige problemstillinger - Anvende faglige begreber
Del 2	- Anvende økonomiske fags terminologi korrekt - Opstilling og anvendelse af økonomiske modeller og analyser - Synopsis
Del 3	- Opgaver i tilknytning til den faglige undervisning i del 3 - Refleksion over emnevalg og fagkombination - Udkast til problemformulering - Udkast til fx analysearbejde som grundlag for synopsis

Del 1

Undervisningen tilrettelægges som temaer, hvis belysning kræver flere fag inden for de tre områder i del 1. Fokus i de enkelte temaforløb skal være klart formuleret og skal give anledning til refleksion både over faglige mål og indholdsmæssige og fagligt metodiske problemstillinger. Der skal i arbejdet inddrages en række fagligt relevante studiemetoder og arbejdsformer, herunder skriftligt arbejde.

Undervisningen gennemføres, således at eleverne i arbejdet med de faglige spørgsmål og metoder udvikler faglige kompetencer, selvstændighed og samarbejdsevne. Det skal ske gennem

undersøgende arbejdsprocesser samt ved at veksle mellem deduktive og induktive tilgange. Arbejdet tilrettelægges med progression og i et samspil med de faglige mål for fagene.

Inden for hvert af de tre områder i del 1 er undervisningen organiseret i temaer, som giver mulighed for at præsentere de involverede fag og arbejde med fagenes faglige mål. Dette betyder dog ikke, at alle timer i områderne skal afvikles som flerfaglig undervisning – tanken er netop, at eleverne også oplever de enkelte fags vinkel på det flerfaglige tema. Helt konkret skal eleverne vide, hvordan og hvorfra man spørger i et fag som fx dansk, før de kan anlægge et (dansk)fagligt perspektiv på en flerfaglig problemstilling. Eleverne skal således lære at kunne overføre fagligt metodiske betragtninger fra et fag til en flerfaglig problemstilling. De skal også indstille sig på, at overføring af metoder og begreber fra en enkeltfaglig sammenhæng til nye sammenhænge er en krævende erkendelsesmæssig proces, og den forudsætter arbejdsindsats og udholdenhed fra deres side.

Sideløbende med etableringen af et (fler)fagligt fundament, skal eleverne lære selvstændighed, og der skal lægges op til refleksion over det faglige i udviklingen af elevernes studiekompetence fra folkeskole- til gymnasieelever. Det er således vigtigt, at eleverne introduceres til forskellige studiemetoder og arbejdsformer, der stimulerer denne udvikling.

Studiemetoderne integreres i det faglige arbejde på en sådan måde, at eleverne lærer gradvist at anvende dem, dog fortsat med stor støtte fra læreren. Udover at tjene som struktureringsværktøjer i en arbejdsproces, er den brede introduktion til studiemetoder med til at udvikle elevernes kendskab til egen læringsstil. Se oversigt s. 18 for eksempler på studiemetoder, der let kan bringes i anvendelse i del 1.

I studieområdet del 1 vælges som udgangspunkt arbejdsformer, hvor rammer og roller er tydelige. Dette er ikke ensbetydende med, at al undervisning skal være rent lærerstyret. Det er tværtimod hensigtsmæssigt, at elevstyrede arbejdsformer og elevsamtale etableres helt fra begyndelsen, men i kraftigt ritualiserede former og kortere sekvenser. Tydelige rammer i begyndelsen er forudsætningen for, at eleverne senere kan frigøre sig fra dem og arbejde mere selvstændigt. Når eleverne kan anvende de mere strukturerede arbejdsformer, kan der inddrages mere selvstændiggørende arbejdsformer, der i højere grad bygger på elevernes egen organiserering og struktur.

I studieområdet del 1 introduceres projektarbejde som arbejdsform, både som casebaseret og problemorienteret arbejde. Case-arbejdsformen er i lighed med det problemorienterede projektarbejde en sammenhængende og helhedsorienteret læreproces. I modsætning til det problemorienterede projekt, der kræver informationssøgning og opbygning af svar, er alle oplysninger i en typisk case givne. Elevernes projektforsløb kan som udgangspunkt være en gruppeorganiseret arbejdsproces, hvor eleverne inden for en flerfaglig ramme arbejder med et selvvalgt emne eller en på forhånd given problemstilling.

Projektbegrebet dækker i studieområdet del 1 typisk over emneprojekter på tværs af fag uden problemformulering og opgaveprojekter, hvor lærerteamet som udgangspunkt eller i samarbejde med eleverne formulerer problemstillingerne. Nedenfor skitseres forskellige typer af projekter samt progressionen i projektarbejde.

Der vil typisk være en overvægt af emne- og opgaveprojekter med henholdsvis høj og delvis lærerstyring i studieområdet del 1 – men der kan også indgå enkelte afprøvninger af

problemprojekter. Det problemorienterede projektarbejde kræver øvelse, og det er derfor nødvendigt, at eleverne fra begyndelsen af studieområdet del 1 gradvist forberedes på denne form. Det kan gøres, hvis lærerne i ritualiserede former og kortere sekvenser arbejder med elevstyrede arbejdsformer. Eleverne vil fra folkeskolen være bekendt med emneprojektet, hvorfor der, ud over det fagligt metodiske arbejde med emnet, i starten også kan være fokus på træning i og erfaring med gruppearbejdsformen. Næste trin i en progression i studieområdet del 1 er opgaveprojektet, hvor problemformuleringen bliver central, den er endnu ikke udarbejdet af eleverne selv, men bliver til i et samarbejde mellem lærerne og arbejdsgrupperne. Arbejdet med emne- og opgaveprojekter kan ses som en form for stilladsning, der giver eleverne delkompetencer til brug ved de senere problemprojekter, fx i studieområdet del 3.

Når der arbejdes med projektarbejdsformen, kan lærerne tilrettelægge arbejdet, sådan at eleverne får introduceret og trænet en række forhold i tilknytning til studiekompetencen, fx at lære at lytte til andre, der besidder en frugtbar viden, at analysere og diskutere, at sammenholde deres viden med andres viden og at formidle deres viden til andre. Eleverne vil få udviklet deres fagligt metodiske kompetencer i forbindelse med bearbejdning af forskellige problemstillinger i tilknytning til emnerne. Endvidere kan eleverne gennem projektarbejdsformen og de sammenhængende og helhedsorienterede læreprocesser erfare, at der skabes nye tilgange til fagligheden.

Lærernes tilrettelæggelse af emneforløb med inddragelse af arbejdsformer og -processer, der understøtter udviklingen af elevernes tilegnelse af det faglige indhold, skal endvidere foregå med *progression* gennem studieområdet, således at eleverne møder de faglige krav gennem passende udfordringer og får optimale rammer for deres faglige og personlige kompetenceudvikling.

For at sikre sammenhæng i tilrettelæggelse og didaktik i del 1 er det således af afgørende betydning, at der etableres en dialog mellem de involverede lærere i de tre områder. Udfordringen består i, at lærerne skal overveje og beslutte, hvilke mål der skal prioriteres i de pågældende forløb, og hvordan de kan realiseres. Efterfølgende skal lærerne begrunde, hvilke undervisnings- og arbejdsformer samt hvilket indhold/stof, der bedst understøtter de opstillede mål på det pågældende tidspunkt i forløbet. Endelig skal lærerne begrunde de valgte evalueringsformer.

Studieområdet del 1 skal afvikles i løbet af hhx-uddannelsens første år, enten i forbindelse med grundforløbet eller fordelt på 1. og 2. semester. Den praktiske organisering af timerne inden for de enkelte områder giver ligeledes flere muligheder for tilrettelæggelse.

Eksempel på tilrettelæggelse over et semester, organiseret i tre separat afsluttede forløb:

August	September	Oktober	November	December
Sprog og kultur område				Intern Evaluering
	Samf.økonomisk-samf.fagligt område			
		Erhvervsøkonomisk område		

En sådan tilrettelæggelse giver del 1 et komprimeret forløb, hvor alle områder præsenteres sideløbende med den ordinære undervisning, bortset fra en indlagt projektuge, hvor der arbejdes fokuseret med det aktuelle område. Herved kommer studieområdet del 1 til at fremstå samlet, eleverne får et godt udgangspunkt for det endelige valg af studieretning, og der opleves et tydeligt gearskifte fra folkeskolen til gymnasiet. Ulemperne ved modellen kan være, at studieområdet del 1 bliver så komprimeret, at erfaringer og læring ikke når at bundfælde sig fra det ene forløb til det andet, og at eleverne forvirres over de hyppige skemaskift. Desuden kan denne tilrettelæggelse give en skæv arbejdsbelastning blandt lærerne.

Eksempel på tilrettelæggelse over to semestre:

Sep.	Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj	Jun.
Erhvervsøkonomisk område		Samf.øk/samf. område					Sprog og kultur område		Intern evaluering

Fordeles studieområdet del 1 over hele 1. år opnås mere luft mellem de enkelte områder (og dermed bedre tid til refleksion), og faren for at eleverne oplever sænkede krav på grund af et "tomt" 2. semester undgås. Placeringen af sprog og kultur til sidst giver mulighed for at udnytte eksamensperioden til arbejde med skriftlighed og intern evaluering – en periode, hvor elever på 1. år som regel ikke oplever særlig belastning. Den store ulempe ved modellen kan være, at eleverne ikke præsenteres for sproglige/kulturelle studieretningsmuligheder før valg af studieretning.

Desuden risikeres, at eleverne glemmer arbejdet i studieområdet på grund af det lange slib mellem det samfundsøkonomiske og det sprogligt/kulturelle område.

Afvejningen af fordele og ulemper ved en konkret tilrettelæggelsesform foretages af skolen ud fra pædagogiske og praktiske hensyn.

Eksempel på tilrettelæggelse over to semestre, delvist sideordnede områder:

Sep.	Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj
Kultur og sprog	Erhvervsøkonomisk område	Samfundsøkonomisk område			Kultur og sprog		Kultur og sprog	Intern evaluering

Fordelen ved at tilrettelægge studieområdet på denne måde kan være, at eleverne får tid til at reflektere over undervisningen og får lejlighed til kontinuerligt at arbejde med et af temaerne (her sprog og kultur) i de tre områder over en længere periode. Herved undgås en eventuel følelse af, at området hastes igennem. Omvendt kan det være en ulempe, at eleverne skal holde flere bolde i luften på en gang, med fare for sammenblanding af områderne, eller studieområdet kan komme til at opleves som endnu et fag på skemaet uden direkte forankring i de involverede fag.

Del 2

I læreplanen står der om didaktiske principper og arbejdsformer om del 2:

Undervisningen tilrettelægges med et overordnet fokus på erhvervsøkonomisk metode og anvendelse af fagenes teori og terminologi på en måde, der skaber bevidsthed om det karakteristiske ved disse fags metoder. Der arbejdes i casebaserede forløb, fortrinsvis i grupper med informationsindsamling, analyse og opstilling af handlingsalternativer med udgangspunkt i konkrete virksomheder.

Der skal i arbejdet inddrages en række fagligt relevante studiemetoder. Undervisningen skal tilrettelægges, således at elevernes arbejde med faglig teori og metode videreudvikler deres faglige kompetencer, selvstændighed, samarbejdsevne og reflekssive tænkning. Det sker gennem videreudvikling af undersøgende og spørgende arbejdsprocesser. Der indgår skriftligt arbejde, der understøtter elevernes læring i arbejdet med casen.

I del 1 er eleverne blevet introduceret til de erhvervsøkonomiske fags grundlæggende metoder, det problembaserede projektarbejde samt det casebaserede projektarbejde. I del 2 arbejdes der videre med at udvikle elevernes forståelse og anvendelse af såvel fagenes metoder samt arbejdsformen, det casebaserede projektarbejde. Som nævnt i afsnit 2.2 er der i dette arbejde fokus på elevernes økonomiske kompetencer samt casemetoden, som skal udfoldes her.

I planlægningen af undervisningen i del 2 er det vigtigt at have den overordnede progression fra del 1, specielt det erhvervsøkonomiske område, over del 2, erhvervs-case, til del 3 for øje. Det overordnede mål for planlægningen af undervisningen bør være, at eleverne kan se en sammenhæng mellem undervisningen i de tre dele og tage erfaring og læring herfra med sig gennem de tre år.

Arbejdsformen i del 2 er det casebaserede projektarbejde, hvor eleverne arbejder med en pædagogisk arbejdsform, som er karakteristisk for de erhvervsøkonomiske fag, nemlig casemetoden. Hovedformålet med casemetoden er at udvikle elevernes evne til at arbejde med komplekse og ustrukturerede data.

I del 3 arbejder eleverne videre med projektarbejdsformen, men her udvides arbejdsfeltet og elevernes selvstændighed til det problemorienterede projektarbejde. Med sig fra del 2 har eleverne erfaringerne med at orientere sig i store mængder information, og indsamle ny information til brug i casearbejdet - disse erfaringer arbejdes der videre med i del 3, hvor eleverne har et informationsbehov i forhold til arbejdet med en selvvalgt problemstilling.

Der kan arbejdes med forskellige modeller for placeringen af undervisningen i del 2. Man skal i den sammenhæng være opmærksom på, at såfremt skolen har valgt den model, der afslutter studieområde del 1 efter 1. semester, kan man risikere et meget langt forløb uden eksplicit fokus på studiekompetence, såfremt undervisningen i del 2 udelukkende placeres i 4. semester. Dette forhold taler for at fordele timerne over mindst to semestre. For at sikre progression i studieområdet kan det således være en god ide at planlægge de 60 timer i del 2 over et længere tidsrum, gerne afsluttende med et helt caseforløb og en prøveeksamen.

Progressionen i de case-baserede forløb tilrettelægges i forhold til, om case-arbejdet løber gennem 3 semestre startende i 2. semester, eller om det løber gennem 2 semestre, typisk 2. skoleår. Der kan løbende koordineres med den faglige udvikling af kompetencemål og arbejdsformer i afsætning og virksomhedsøkonomi. Generelt kan en sådan progression etableres ved, at der arbejdes med cases med stigende vanskelighed og autenticitet, det vil sige lige fra begrænsede eksemplariske øvelsescases over beskrevne større, komplekse cases til autentiske cases. Det betyder, at undervisningen kan tage udgangspunkt i en delvis lærerstyring, hvor principperne i case-arbejdet trænes, og, efterhånden som elevernes selvstændighed øges, nærme sig den elevstyrede undervisning. Progressionen kan ligge i at lade eleverne følge den valgte case-metodes faser. En måde at fastholde elevernes erfaringer på fra forløb til forløb er at lade dem beskrive arbejdsprocessen undervejs i en portfolio, dels fordi der kan gå længere tid mellem forløbene, dels set i lyset af at der skal bygges videre på elevernes erfaringer med arbejdsformer og arbejdsprocesser, samt fagenes metoder i del 3.

Det casebaserede projektarbejde

I de erhvervsøkonomiske fag er casemetoden en empirisk undersøgelsesmetode, der undersøger et fænomen – en virksomhed - inden for dets virkelige liv i sammenhæng med omverdenen. Casemetoden er ydermere karakteriseret ved at være handlings-orienteret, hvilket betyder, at den kan bruges til at beskrive forskellen mellem den nuværende og den ønskelige situation. Denne definition af casemetoden stammer oprindeligt fra Harvard Universitetet i USA og er en anerkendt metode til at lære at forstå virksomheders udfordringer – det være sig muligheder eller trusler. Når man bruger casemetoden som en pædagogisk arbejdsform, er der et underforstået aktørspynspunkt. Undersøgeren identificerer sig med konsulenten, og er på den måde ikke direkte involveret selv i det undersøgte objekt – i dette tilfælde en virksomhed. Konsulentens rolle er at lege ”kritisk ven” for virksomheden ved at stille sig undrende over for de beslutninger som virksomheden og dens ledelse foretager. I studieområdet del 2 er det eleven, der har konsulentrollen. I casemetoden er der et underliggende paradigme – eller et mål, man arbejder henimod – hvilket er vækst og ”going concern”. Det er så at sige den underliggende dagsorden for arbejdet med casemetoden: Undersøg

virksomheden med henblik på at identificere områder, dels hvor virksomheden kan udvikle sig – udnytte muligheder - dels hvor virksomheden skal forbedre sig for ikke at miste omsætning i fremtiden – eliminere trusler.

Del 2 har også et studieforbereende sigte. Gennem erhvervs-case udfordres eleverne i forhold til at indsamle, behandle og præsentere viden på en troværdig måde. Som en vigtig del af arbejdet med casemetoden anvender eleverne de erhvervsøkonomiske fags metoder i bestræbelserne på at opnå et troværdigt og anvendeligt beslutningsgrundlag. Informationsindsamling og kildekritik er centralt i dette arbejde. Det drejer sig bl.a. om indsamling af såvel primære som sekundære data såvel som interne og eksterne data. Derudover arbejder eleverne med at anvende de indsamlede data i faglige analyser og modeller.

Faserne i det casebaserede projektarbejde

I den oprindelige casemetode fra Harvard er der 9 faser; dette er i del 2 kopt ned til 5 faser.

Fase 1: Forståelse

Forståelsesfasen handler om at forstå casen ved at trække relevante oplysninger og informationer ud af casens mange informationer og hermed identificere nøgledata. Den første fase i casemetoden handler således om at sætte sig ind i virksomhedens udfordringer, dens eksistensgrundlag, dens umiddelbare kernekompetencer og betingelser for bæredygtighed. Man ser objektivt på virksomheden med en konsulents briller, og eleverne udfordres specielt på deres økonomiske tankegangskompetence.

Oftentimes kan det være en god hjælp i første fase af casearbejdet at anvende mindmap eller en lignende teknik for at få struktur på casens mange oplysninger. Fase 1 vil ofte resultere i et kort virksomhedsportræt med angivelse af de vigtigste kendetegn for virksomheden, såsom idegrundlag, vision, økonomiske nøgletal, hvilke markeder virksomheden opererer på, den overordnede strategi, de vigtigste kundegrupper mm. Dette virksomhedsportræt danner grundlag for det videre casearbejde.

Fase 2: Situationsanalyse

Det handler i denne fase om at identificere de forhold i virksomheden og dens omverden, som har betydning for virksomhedens bæredygtighed og de udfordringer det giver virksomheden. Her skal eleverne bl.a. finde svar på spørgsmål som: Hvilke udfordringer står virksomheden overfor? Hvilke aktiviteter i virksomheden skaber værdi? Hvilke kritiske succesfaktorer er der i virksomheden? Kan virksomheden effektivisere interne processer? Hvilke omverdensforhold påvirker virksomhedens fortsatte drift?

Fasen handler om at indsamle, undersøge og bearbejde informationer ved hjælp af fagenes metoder og modeller og derefter at udarbejde en systematisk fremstilling af de fundne informationer. Analysedelen er vigtig – det er casemetodens motor - og kan sammenlignes med et grundigt sundhedstjek af virksomheden, hvor det er vigtigt, at man kommer rundt i alle afdelinger for at få det bedste og mest retvisende resultat af analysen. Ofte vil eleverne her få behov for at søge yderligere informationer for at gennemføre de nødvendige analyser. Eleverne udfordres nu på databehandlingskompetencen og modelleringskompetencen. Udfordringerne består her i at kunne identificere et informationsbehov samt at kunne finde disse informationer - det drejer sig ofte om

eksterne, sekundære data i form af statistikker, artikler eller anden allerede indsamlet information, som kan understøtte analysearbejdet. Den anden udfordring består i at anvende de indsamlede data på en fornuftig og hensigtsmæssig måde i udvalgte modeller til analysearbejdet – her udfordres modelleringskompetencen. Det er ikke tanken, at eleverne ”bevidstløst” skal lave alle mulige analyser af virksomheden, men at de arbejder med at identificere et informationsbehov, og derefter argumenterer for en velegnet model til analysen. Resultatet af denne fase er en liste med de udfordringer/problemstillinger, som eleverne har identificeret og valgt at arbejde videre med.

Fase 3: Handlingsforslag

I denne fase udarbejder eleverne en række handlingsalternativer for hver af de oplyste udfordringer fra fase 2. Hvor de to foregående faser primært har anvendt deskriptive modeller, arbejder eleverne i denne og næste fase med normative modeller ud fra det underliggende paradigme, at de handlingsforslag eleverne skal fremkomme med skal opfylde det overordnede mål, om at virksomheden skal have vækst. Eleverne sætter sig i konsulentens sted og overvejer hvert enkelt forslag i forhold til om det vil bidrage til virksomhedens fortsatte vækst på kort og lang sigt.

På baggrund af analyserne skal eleverne her argumentere for, hvilket eller hvilke handlingsalternativer virksomheden anbefales at følge for at udnytte de muligheder og/eller eliminere de trusler, som blev skitseret i fase 2. Her udfordres eleverne på ræsonnementskompetencen – der er fokus på argumentationen. For at kunne bruge en normativ model er det essentielt, at man har et kriterium, ellers kan man ikke bruge modellen som beslutningsgrundlag. Og det har vi jo netop i casemetoden – nemlig at virksomhedens skal opleve fortsat vækst på såvel kort som lang sigt.

3. fase afsluttes med, at eleverne vælger, hvilke handlingsalternativer, der kan anbefales i den specifikke situation. Her skal der tages hensyn til virksomhedens økonomiske situation samt dens ide- og eksistensgrundlag – oplysningerne fra fase 1. Der er her fokus på, om eleverne har forstået sammenhængen mellem virksomhedens eksistensgrundlag, den konkrete økonomiske og markedsmæssige situation samt de prioriterede handlingsforslag, og der lægges mere vægt på elevernes argumentation for valget af et bestemt handlingsforslag, end om forslaget lige præcis er det mest velegnede.

Fase 4: Konsekvenser

I fjerde fase af casemetoden opridses konsekvenser af de forskellige handlingsforslag. Der er her altid tale om de umiddelbare markedsmæssige konsekvenser, som gerne skulle svare til de udfordringer som blev identificeret i fase 2 og 3, såsom en større markedsandel, en højere kendskabsgrad mm. Men det er også vigtigt at have øje for de økonomiske konsekvenser, sandsynligvis på såvel indtægts- som omkostningssiden på både kort og længere sigt.

Fase 5: Præsentation

Sidste fase i casemetoden består af præsentationen af casearbejdet, hvor den økonomiske kommunikationskompetence er i brug. Det handler her om at kunne udvælge samt formidle relevant information overfor forskellige former for modtagere. I præsentationssituationen skal eleven forestille sig, at han/hun har arbejdet som konsulent i det pågældende firma, og nu skal præsentere casearbejdets resultater for bestyrelsen eller direktionen. Derfor er overblik, argumentation og sammenhæng vigtige i præsentationen. Den mundtlige præsentation udfoldes mere under afsnittet om prøveformer.

Skriftligt arbejde

I del 2 er der særligt fokus på at skrive fagligt korrekt inden for de erhvervsøkonomiske fag samt at kunne beherske synopsis-genren. Der arbejdes ligeledes med elevernes formuleringsevne i forhold til redegørelse og fortolkning af økonomiske informationer, såvel andres udsagn – ofte fra interviews eller artikler – som egne modeller og analyser.

Del 3

Læreplanen anfører:

Teamet/skolen vælger en tematisk ramme, der har et internationalt perspektiv, og som sikrer, at relevante faglige mål i de involverede fag tilgodeses. Undervisningen tilrettelægges med progression, og der udfoldes en vifte af mulige emner, der danner baggrund og inspiration for individuel fordybelse i udvalgte emner.

Som udgangspunkt for arbejdet i del 3 vælges et tema, der egner sig til at favne rammerne for denne del af studieområdet. Afgørende er, at temaet åbner mulighed for at beskæftige sig med en række delemner og problemstillinger, der kan rummes i de involverede fag i del 3. Evt. kan skolen have forskellige temaer for forskellige team/studieretninger, fx for at kunne inddrage bestemte fag i studieområdet, typisk 2. fremmedsprog, eller andre studieretningsfag. Temaet udfyldes gennem kursusforløb og elevernes individuelle arbejde med en selvvalgt problemstilling. Ved kursusforløb forstås her de undervisningsforløb, der gennemføres i tilknytning til det valgte tema. Man kan således anskue organiseringen af studieområdet som en slags ”kinesisk æske”: Studieområdet er den yderste ramme, der definerer hvilke fag, der samarbejder og lægger nogle overordnede indholdsmæssige rammer for undervisningen. Her indenfor vælges temaet/emneforløb, der udfylder rammerne for studieområdet. Og endelig er kursusforløbene den fortrinsvis lærerstyrede undervisning, der belyser emnerne med forskellige faglige og metodiske vinkler.

Undervisningsformer

I del 3 vil de didaktiske overvejelser handle om elevernes videreudvikling af deres faglige og studiemæssige kompetencer mod større og større selvstændighed. Der vil i tilrettelæggelsen skabes en progression fra det lærerstyrede til det elevstyrede ved at lade arbejdet i de tidlige faser af det internationale område foregå som kursusforløb for efterhånden at sætte elevernes arbejde med egne problemstillinger i centrum.

Kursusforløbene kan afvikles som enkeltfaglige eller flerfaglige forløb, hvor eleverne præsenteres for såvel fagligt indhold som metoder, der understøtter det valgte tema. Dette kan gøres på flere måder: Eleverne skal i del 3 møde forskellige arbejdsformer. Arbejdsformerne kan spænde fra forelæsninger (læreroplæg, gæsteforelæsninger), klassedialog og individuelt arbejde til gruppesamarbejde (pararbejde, diskussionsgruppe og arbejds-/studiegruppe), projektarbejde og case-arbejdsform. Der kan veksles mellem lærer- og elevoplæg med fokus på både enkeltfaglige, flerfaglige og metodiske aspekter.

Fokus på projektarbejdsformen i del 3 udelukker ikke, at der vil finde et samspil sted mellem flere forskellige arbejdsformer med henblik på at understøtte gruppens arbejde med at strukturere et indsamlet stof og opstille en problemstilling. Et læreroplæg kan fx understøttes af parvise diskussioner, så eleverne kan få klargjort, hvad de har forstået, og hvor det glipper. Og en arbejds-

/studiegruppens samarbejde omkring et emne kan fx medvirke til, at eleverne får identificeret, analyseret og opstillet løsningsforslag og/eller problemstilling og/eller perspektiver til emnets problemstillinger.

Tyngdepunktet i arbejdet i del 3 ligger dog i elevernes selvstændige arbejde med den valgte problemstilling og udarbejdelsen af problemformulering, der må anskues som en løbende proces. Del 3 bør derfor tilrettelægges, således at eleverne løbende inspireres i arbejdet med problemformuleringen, og således at eleverne tilskyndes til at tænke ”sag før fag”, dvs. således at bevidstheden om fagenes muligheder og begrænsninger bruges til at vinkle problemstillingen frem for at lade en valgt fagkombination være afgørende for valg af problemstilling.

De forskellige faser i arbejdet med del 3 kan i punktform eksempelvis tilrettelægges således:

- Præsentation af tematisk ramme
- Kursusforløb/klasseundervisning
- Gruppearbejde med problemstillinger
- Individuelt arbejde med problemformulering (kernen i processen)
- Udarbejdelse af synopsis
- Mundtlig prøve

Problemformulering

Processen omkring problemformulering i forbindelse med del 3 på 3. år giver nogle udfordringer for både lærere og elever. Udgangspunktet for det problemorienterede projektarbejde er elevens undren i arbejdet med tema og emner – et spørgsmål (problemstilling), der vækker nysgerrighed og interesse, fordi det mangler et fagligt svar. I samme forbindelse bør det overvejes, hvorledes spørgsmålet kan gribes an, så der kan gives et bud på et fagligt svar. Derudover skal problemstillingen naturligvis være forankret i de faglige mål for både studieområdet og de involverede fag. Følgende punkter er karakteristiske for den gode problemformulering:

- Det er tydeligt, hvad der spørges om
- Problemformuleringen er konkret og afgrænset
- Problemformuleringen indeholder fagspecifikke såvel som tværgående faglige krav
- Problemformuleringen indeholder forskellige taksonomiske niveauer
- Der lægges op til teoriinddragelse fra de involverede fag
- Der er mulighed for at demonstrere selvstændighed
- Den metodiske tilgang til problemformuleringen skitseres

Det anbefales, at en faglærer for hvert af de involverede fag i den enkelte elevs problemformulering medvirker ved godkendelsen af problemformuleringen. Her gælder det om at finde en balance, hvor lærerne på den ene side lader problemformuleringen være elevens værk, og på den anden side vejleder eleven til at opstille en problemformulering, der på tilfredsstillende vis honorerer kravene til del 3. En godkendt problemformulering er således ikke en garanti for succes ved eksamen.

Der skal i arbejdet inddrages en række fagligt relevante studiemetoder. Undervisningen tilrettelægges, således at elevernes arbejde med de faglige emner og metoder videreudvikler deres faglige kompetencer, selvstændighed, samarbejdsevne og reflekstive tænkning. Det skal ske gennem undersøgende og spørgende arbejdsprocesser. Omdrejningspunktet er elevens individuelle

udarbejdelse og behandling af en problemformulering, der danner grundlag for en synopsis om det valgte emne.

I del 3 indgår skriftligt arbejde, der understøtter elevernes refleksion over områdets tema og det løbende arbejde med problemformulering og synopsis.

Skriftlighed

I emneforløb i del 3 indgår processkrivninger, så eleverne får dokumenteret deres erhvervede faglige og studiemæssige kompetencer. Eleverne kan dokumentere disse ved fx konsekvent at tage notater og udarbejde mødereferater, både individuelt og kollektivt. Endvidere indgår evaluerende skrivelser i form af refleksionsskrivninger over undervisning og arbejdsprocesser, over sammenhængen mellem tidligere lært stof og nyt stof, refleksion over sammenhængen mellem teori og praksis mv.

Skriftlige produkter vil oftest være adresseret til lærere, men kan også henvende sig til kammerater eller en bredere offentlighed. Der er tale om produkter, der vurderes både på indhold og sprogbeherskelse, og de kan med fordel indgå i evalueringen af den enkelte elev i studieområdet. I del 3 indgår kravet om udarbejdelsen af en synopsis, men også forskellige enkeltfaglige delopgaver gennem emneforløbet kan udgøre skriftlige produkter. Eventuelt kan eleverne samle deres skriftlige arbejder i en portfolio.

Del 3 kan tilrettelægges som et samlet forløb, hvor skemaet erstattes med 60 timers arbejde med studieområdet, eller timerne kan spredes over en længere periode. Fordelen ved et samlet forløb kan være, at eleverne i denne periode ikke har andre fag og lektier at fokusere på, men udelukkende koncentrerer sig om arbejdet i det internationale område. Herved opnår man mulighed for at eleverne kan fordybe sig i en fokuseret arbejdsproces. Det kan desuden skabe en større skemamæssig fleksibilitet med hensyn til tilrettelæggelse af undervisning, workshops, elevoplæg, individuelt arbejde osv. Ulemperne kan være, at undervisningen ikke når at indlejre sig ordentligt på de ca. to ugers arbejde, timerne vil spænde over, eller at det kan være svært at finde og bearbejde relevant materiale til synopsisarbejdet på så kort tid. For at sprede forløbet over længere tid taler derfor muligheden for at lade undervisning og informationer synke til bunds og give rum for grundige overvejelser over perspektiver i den valgte problemstilling. Til gengæld er der en fare for, at eleverne mister fokus i processen, fordi undervisningen i andre fag kræver opmærksomhed, og del 3 derfor kan opfattes som endnu et ”fag”, der kræver arbejde.

Der er mulighed for at placere studieområdet del 3 med afslutning i eksamensterminen efter enten 5. eller 6. semester. Skolen træffer beslutning herom. Fordelene ved at afvikle forløbet i 5. semester er, at del 3 placeres relativt tæt på del 2, og eleverne kan derfor forventes at have erfaringerne herfra i nogenlunde frisk erindring. Det samme gør sig gældende for fag, der måtte være afsluttet efter uddannelsens 2. år (international økonomi B og samtidshistorie). Endelig kan arbejdet med del 3 i 5. semester tjene som en ekstra træning for eleverne i arbejdet med selvstændige, flerfaglige opgaver forud for studieretningsprojektet. Omvendt kan der argumenteres for en placering af studieområdet del 3 i 6. semester ud fra den betragtning, at dette arbejde er det mest selvstændige og krævende i uddannelsen. Her kan eleverne således drage fordel af deres erfaringer med studieretningsprojektet (der i så fald vil være afviklet før del 3), hvor de også selvstændigt har skullet håndtere en kompleks, flerfaglig problemstilling, men hvor problemformuleringen i SRP var givet, stilles der i del 3 krav om, at eleverne selv udformer problemformulering. Desuden kan der i arbejdet med synopsen trækkes på erfaringerne med struktur og analysearbejdet fra SRP.

Placeres del 3 så det integreres med en studietur må der i særlig grad tænkes på mulighederne for at kunne udfylde læreplanens rammer for forløbet. Det kan synes oplagt at kombinere studieture og del 3, da et udenlandsk rejsemål jo netop skaber en international platform for arbejdet. På den anden side kan opholdet på dette ene rejsemål være en begrænsning for elevernes valg af emner og problemstillinger i forhold til de potentielle muligheder i det valgte tema. Desuden må det overvejes, om det meningsfuldt er muligt at skabe rum for den faglige og metodiske undervisning, der knytter sig til studieområdet del 3, og om der kan skabes ro omkring elevernes selvstændige arbejde. Endelig bør det være en forudsætning for afviklingen af studieture i forbindelse med del 3, at de deltagende lærere har undervisningskompetence i de involverede fag – ideelt set skal alle de deltagende fag være dækket ind af lærerkræfterne.

Uanset hvordan del 3 tilrettelægges må det betænkes, at der skal skabes et forsvarligt fundament for afgivelse af standpunktskarakter. Da arbejdet i dette område i sit væsen først og fremmest er individuelt og selvstændigt, har man som lærer ikke nødvendigvis den samme føling med den enkelte elevs indsats som i den daglige undervisning. Elevens synopsis kan inddrages i den afsluttende standpunktskarakter i det omfang disse bidrager til at belyse elevernes standpunkt og samlede indsats i del 3, men synopsen vil ikke alene kunne udgøre udgangspunktet for karakteren. Som eksempler på aspekter, der kan indgå i bedømmelsen i øvrigt kan nævnes indsatsen i den faglige og metodiske undervisning i del 3, elevoplæg og –diskussioner om relevante emner og problemstillinger, elevens evne til at håndtere problemformuleringsprocessen og i øvrigt hensigtsmæssigt benytte sig af vejledningstilbuddet. Hertil kommer kvaliteten af det skriftlige arbejde, der - udover synopsen – skal indgå i del 3- arbejdet. Skriftligt arbejde i denne sammenhæng kan fx være:

- Notater fra undervisning eller (gæste)læreroplæg
- Opgaver eller tests i tilknytning til den faglige undervisning
- Refleksioner over pointer fra undervisningen eller mulige valg af problemstillinger
- Power point præsentationer
- Elektronisk konference elev-elev eller elev-lærer
- Udkast til fx analysearbejde, der ligger til grund for synopsen

3.2. It

Nedenfor nævnes en række it-kompetencer som vil være relevante og understøttende for arbejdet i studieområdet del 1, og dermed også for resten af elevens uddannelsesforløb. En del elever mangler ved begyndelsen af deres gymnasiale uddannelse enten grundlæggende it-kompetencer eller har vanskeligheder ved at anvende disse i en faglig kontekst - de mangler grundlæggende kompetencer i forhold til at omsætte den digitale verden og dens medier til læring og de mangler grundlæggende at opleve it som et middel til kreativitet og middel til samarbejde. Samtidig ses en større og større polarisering i elevernes it-kompetencer.

Ved at definere de kompetencer, eleverne skal opnå, defineres samtidig de kompetencer der er nødvendige for underviserne og som bliver styrende i it-kompetenceudviklingen af medarbejderne på skolerne.

Basis it-kompetencer

Introduktion til skolens intranet og it-udstyr

Almene it-kompetencer, fx Back-up, brug af lagringsmidler og filhåndtering

Brug af basisprogrammer

IT som platform for projektarbejde, fx konferencesystemer, Wiki og sociale netværk.

Internettet, herunder sikkerhed på Internettet (virus, spyware, cookies mm), viden om søgning og optimering af søgeresultater, plagiering og kildebehandling

Fagområde-specifikke it-kompetencer

Arbejdet i studieområdet bidrager til opbygningen af elevernes fagspecifikke it-kompetencer med særligt fokus på indsamling og behandling af informationer tilgængelige på nettet. Desuden arbejdes med fagspecifikke databaser samt anvendelse af værktøjer, systemer og tjenester relevante for arbejdet med det faglige stof, fx matematikprogrammer, regneark, databaseprogrammer, statistikbanken, grammatikprogrammer, oversættelsesprogrammer.

4. Evaluering

4.1 Løbende evaluering

Formålet med den løbende evaluering er, at både elever, lærere og skole holdes informeret om udbyttet af undervisningen, og at eleverne får værktøjer til at registrere, regulere og reflektere over deres faglige og metodiske læring. Begge evalueringsformål skal ses som bidrag til det overordnede mål for studieområdet, at eleverne udvikler og bevidstgøres om deres studiekompetence i processen fra grundskoleelever til gymnasieelever til studerende. Dette skal ske gennem forskellige evalueringsformer, mundtligt såvel som skriftligt, der tilgodeser forskellige elevtyper og fokuserer på forskellige dele af arbejdsprocesserne i studieområdet.

Eksempler på evalueringsformer kan være:

- Vejledningssamtaler
- Feedback fra lærer eller elever på elevfremlæggelser
- Feedback fra lærer eller elever på skriftligt arbejde
- Elevernes refleksioner over udbyttet af den faglige undervisning eller egen arbejdsproces

Evaluering efter del 1

Som en del af den løbende evaluering afholdes en intern prøve som afslutning på studieområdet del 1, senest ved afslutningen af 1. år. Evalueringen tjener dels som opsamling og markør for elevens (fler)faglige udbytte af arbejdet i studieområdet, dels som en forberedelse på egentlige prøver i studieområdet del 2 og 3. Evalueringen skal således være sammenlignelig med en egentlig eksamenssituation med eksaminator- og censorfunktion, og der skal ske en bedømmelse af eleven. Skolen tilrettelægger, hvornår evalueringen skal finde sted, og hvilken form evalueringen skal tage.

En nærliggende mulighed kan være, at lade produktet i evalueringen være en synopsis, da en sådan danner grundlag for prøverne i studieområdets to øvrige dele. Herved skabes mulighed for progression mellem prøveformerne i alle studieområdets dele, og eleverne vænnes til, at studieområdet har synopsis som produkt – en genre, som eleverne skal lære at beherske på forskelligt grundlag og med inddragelse af ganske forskellige fag.

Eksempel på evaluering med anvendelse af synopsis:

Eleverne udarbejder og fremlægger en synopsis/præsentation på baggrund af gennemgået stof og et udleveret materiale, som kan bestå i tekster, statistik, absolutte tal til beregninger og udarbejdelse af diagrammer og gerne også klip fra elektroniske medier.

Synopsen/præsentationen indeholder:

- problemformulering
- undersøgelse af problemstillinger ud fra kernestof i de involverede fag og udleveret materiale (evt. suppleret med materiale eleven selv finder)
- konklusioner/svar på de stillede spørgsmål

Eleven har anvendt en metode i undersøgelsen, som eleven redegør for og vurderer dens muligheder og begrænsninger.

Ønskes et større fokus på elevernes skriftlige færdigheder og studiekompetence tidligt i studieområdet, kan man lade evalueringen tage udgangspunkt i en rapport, udarbejdet af eleverne enkeltvis eller i grupper. Eleverne kan vælge at arbejde inden for et enkelt af de tre områder i del 1 eller kombinere fag eller interesser på tværs af områderne.

Eksempel på evaluering med anvendelse af rapport:

Eleverne udarbejder en rapport på 5-6 sider med udgangspunkt i en enkel og afgrænset problemstilling i tilknytning til et eller flere af de tre områder i del 1. Problemformulering stilles af lærerne. Rapporten, der afleveres i god tid før en mundtlig fremlæggelse, indeholder:

- Forside
- Indholdsfortegnelse
- Problemformulering
- Elementære metodeovervejelser
- Behandling af problemformuleringens genstandsfelt i form af afgrænsede analyser og diskussioner
- Konklusion
- Kildefortegnelse

Eleven bedømmes ud fra en mundtlig fremlæggelse af rapportens konklusioner og elevens refleksion over sin faglige udvikling + efterfølgende diskussion.

I forbindelse med både synopsis og rapport bør der afsættes uddannelsestid/elevtid til arbejdet.

Portfolio er ikke et krav i studieområdet, men kan introduceres i arbejdet med studieområdet del 1 som eksempel på en studiemetode, der træner effektiv notatteknik, systematik og refleksion.

Eleverne indsamler systematisk alle arbejdsopgaver i en elektronisk eller fysisk mappe (arbejdsportfolio), hvorved progressionen i læreprocessen gennem de tre områder anskueliggøres. Forud for den afsluttende evaluering i del 1 udarbejder eleverne en præsentationsportfolio, som er et udvalg af produkter fra arbejdsportfolien. Dette forudsætter, at der er arbejdet med portfolio som metode i alle tre områder, således at eleverne ved slutningen af del 1 har en tredelt arbejdsportfolio, der bredt afspejler elevens arbejde og faglige udvikling. Eksempler på indhold i portfolien kan være:

- Notater fra undervisningen
- Oplæg til mundtlig fremlæggelse
- Test
- Arbejdsspørgsmål
- Refleksion over udbyttet af en lektion eller et forløb

Eleverne instrueres i kriterier for udvælgelse til en præsentationsportfolio, der danner grundlag for en præsentation og diskussion ved en mundtlig evaluering.

Eksempel på disponering af præsentationsportfolio:

1. Forside
2. En kommenteret indholdsfortegnelse, der indeholder elevens begrundelser for valg af de enkelte tekster
3. De af eleverne udvalgte materialer
4. En skrivning, der rummer elevens refleksion over arbejdet med fag og metoder i løbet af studieområdet del 1

Endelig kan man forestille sig, at den interne evaluering forløber i stil med mere traditionelle eksamensformer, som en mundtlig eller skriftlig prøve, hvor eleverne forbereder eller besvarer en stillet opgave, som herefter bedømmes mundtligt eller skriftligt. Opgaven kan efter elevens eller skolens valg centrere sig om et af de tre områder, eller gå på tværs af arbejdet i del 1.

I læreplanen står om bedømmelseskriterier efter del 1:

I bedømmelsen lægges vægt på, i hvor høj grad den enkelte elev er i stand til med udgangspunkt i et flerfagligt tema med tilknytning til studieområdet del 1 at:

- fremlægge og diskutere arbejdet med en faglig problemstilling
- redegøre for metodeanvendelse på et elementært niveau
- reflektere over sin faglige udvikling i løbet af studieområdet del 1, herunder brug af forskellige arbejdsformer og studiemetoder
- formidle og strukturere sit arbejde.

Der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering

Uanset hvordan den interne evaluering tilrettelægges og afvikles, må man holde sig for øje, at formen skal være velegnet til at evaluere eleverne ud fra læreplanens bedømmelseskriterier for del 1.

Det er således afgørende, at omdrejningspunktet for evalueringen er arbejdet med en flerfaglig problemstilling, som eleverne kan tage stilling til ud fra arbejdet i de involverede fag. Centralt er således for det første det faglige arbejde i studieområdet del 1.

For det andet indgår bevidstheden om betydningen af såvel det fagligt-metodiske som det studiemetodiske arbejde som en dimension, men på et grundlæggende og introducerende niveau, der kan opfattes som springbræt for det videre metodiske arbejde i studieområdet. Eleverne skal opnå og demonstrere bevidsthed om deres studiekompetence i udviklingen fra folkeskole- til gymnasieelev inden for rammerne af studieområdet, men det er vigtigt, at denne refleksion sker på et fagligt grundlag, så den ikke kommer til at fremstå som diffuse overvejelser over egen personlighed.

Endelig indeholder bedømmelseskriterierne et formidlingsaspekt, dvs. eleverne skal mundtligt og/eller skriftligt kunne demonstrere overblik ved at skabe struktur, se sammenhænge og meddele sig sprogligt korrekt og nuanceret.

4.2 Prøveformer

Eleverne skal aflægge mindst én af prøverne i studieområdet del 2 og 3. Det indebærer, at udtrækkes eleven ikke i del 2, vil han/hun med sikkerhed blive udtrukket til prøve i del 3, men eleven kan også blive udtrukket til prøve i begge områder. Der udtrækkes altid hele klasser til prøve i studieområdet del 2, da arbejdet med eksamenscasen baseres på gruppearbejde i forbindelse med udarbejdelsen af synopsis.

Synopsis

En synopsis udgør grundlaget for den mundtlige prøve i både del 2 og 3. Synopsen er et skriftligt oplæg til den mundtlige fremlæggelse/diskussion og fungerer dermed dels som struktureringsredskab for eleven, dels angiver den retningslinier for eksaminator og censor for, hvad der kan diskuteres ved eksamen. Synopsen er dermed en del af en helhed, som udgøres af både et skriftligt og et mundtligt oplæg samt en diskussion:

Skriftlig del²	Mundtlig del	
Synopsis (oplæg i tekstform)	Forberedt mundtlig fremstilling (evt. disposition/manuskript)	Diskussion (eksamination)
Eksempler på væsentlige elementer		
<ul style="list-style-type: none"> - Indholdsfortegnelse - Problemformulering/virksomhedsportræt - Teorier, begreber, metoder, vinkling - Undersøgelsesresultater - Konklusioner, pointer - Kildefortegnelse 	<ul style="list-style-type: none"> - Kobling til synopsen og til diskussionen - Undersøgelsen/analysen - Løsningsforslag - Metoden 	<ul style="list-style-type: none"> - Særligt udvalgte emner eller temaer, fx perspektiver, metodiske problemer, vigtige konsekvenser

Synopsen er således et koncentrat af den undersøgelse eleven har gennemført. Selvom synopsis og rapport har visse fælles træk, er det vigtigt, at eleverne er opmærksomme på, at synopsen ikke er en minirapport. Hvor man i en rapport kan følge alle processer og resultater i en undersøgelse, er en

² Peter Stray Jørgensen 2010

synopsis en oversigt, der sætter læseren ind i undersøgelsens genstandsfelt og dermed sætter scenen for den mundtlige fremlæggelse. Men ikke alle undersøgelsens dele er foldet ud i synopsis. Derfor anbefales det, at eleven i synopsis "vejleder" lærer og censor om, hvordan man vil fordele opgavens elementer mundtligt og skriftligt og gør opmærksom på, hvilke dele af undersøgelsen, der ikke er fuldt udfoldede, men som man vil komme nærmere ind på i den mundtlige fremlæggelse, eller eventuelt pege på områder, det kunne være interessant at diskutere ved eksamen (metakommunikation). Eleverne kan derfor med fordel reservere nogle af de mest selvstændige dele af arbejdet til eksamen, da det er her, bedømmelsen sker. Fx kan undersøgelsens genstandsfelt og konklusion præsenteres i synopsis, mens der lægges op til, at analysearbejdet, der førte frem til konklusionen, præsenteres mundtligt. Eller virksomhedens/problemformuleringens relevante informationer kan analyseres i synopsis, hvorimod resultater og konklusioner fremlægges mundtligt.

Del 2

Om eksamen i del 2 står der i læreplanen:

Eksaminanderne udarbejder en synopsis af et omfang på tre til fem sider eksklusive bilag. Der gives ca. 48 timers forberedelse, dog ikke mindre end 48 timer. Synopsis udarbejdes i grupper, medmindre helt særlige faglige hensyn gør sig gældende, og skal danne grundlag for en samtale om relevante analyser, vurderinger og konklusioner og om gruppens/eksaminandens refleksioner over anvendelsen af teori og metode. I synopsis skitseres casevirksomhedens kritiske succesfaktorer, de udfordringer virksomheden står over for samt gruppens/eksaminandens forslag til, hvordan udfordringerne kan håndteres. Desuden indeholder synopsis metodeovervejelser, hvori gruppen/eksaminanden forklarer, hvordan fagene bidrager til arbejdet med casevirksomheden, og hvori de reflekterer kritisk over anvendelsen af teori og metode. Gruppen/eksaminanden kan vedlægge et antal bilag. Synopsis sendes til censor.

Eksaminator og censor skal samlet have kompetence inden for de fag, der indgår med størst vægt i elevens synopsis.

Skolen beslutter, om selve eksaminationen foregår individuelt eller gruppevis. Ved gruppevis eksamination tilrettelægges eksaminationen sådan, at der sikres grundlag for en individuel bedømmelse af den enkelte eksaminand, jf. pkt. 4.3. Når faglige forhold gør det nødvendigt, undtager skolen en eksaminand fra gruppevis eksamination.

Eksaminationstiden er ca. 24 minutter pr. eksaminand. Ved gruppevis eksamination kan eksaminationstiden pr. eksaminand forkortes med op til fire minutter.

Eksaminationen består af gruppens/eksaminandens præsentation af selvvalgte dele fra gruppens/eksaminandens synopsis og en efterfølgende samtale mellem gruppe/eksaminand og eksaminator med mulig inddragelse af censor.

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilket omfang eksaminandens præstation lever op til nedenstående bedømmeskriterier for studieområdet del 2. Uanset valg af eksaminationsform bedømmes eksaminanderne individuelt ud fra den mundtlige præstation alene.

Til prøven skal eleverne udarbejde en synopsis på 3-5 sider i grupper. Det er naturligvis vigtigt, at eleverne inden prøven har fået mulighed for at øve sig i denne specielle genre. Som det fremgår, er prøven i erhvervs-case en mundtlig eksamination, hvor synopsis fungerer som eksaminationsgrundlag og altså ikke indgår i bedømmelsen af elevens præstation. Det betyder også, at elever, der ikke har afleveret en synopsis inden den mundtlige prøve ikke kan gå til prøve. Det

kan være værd at indskærpe over for eleverne, at selvom synopsisen ikke bedømmes, kan det godt betale sig at aflevere et ordentligt stykke arbejde, da det er igennem arbejdet med synopsisen, man får lært casemetoden, samt de resultater, der kommer fra arbejdet.

Der afholdes mundtlig prøve på grundlag af en centralt stillet case. Casen udleveres på et tidspunkt, der er fastsat i ”Prøvekalender for de gymnasiale uddannelser”, og eleverne skal aflevere synopsisen efter mindst 48 timer, afhængigt af de praktiske omstændigheder på den enkelte skole. Mens udleveringstidspunktet for casen således fastlægges centralt, kan skolen selv bestemme det nøjagtige tidspunkt for aflevering af synopsisen. Senest samtidig med udleveringen af casen skal eleverne orienteres om, hvilket af de involverede fag eksaminator repræsenterer. Skolen fastsætter, hvor mange eksemplarer af synopsis, der skal afleveres.

I det efterfølgende beskrives prøven i erhvervs-case gennem dens tre faser:

- Perioden før udlevering af casen
- Elevernes arbejde med casen og udarbejdelse af synopsis
- Selve prøven

Perioden før udlevering af casen

Udarbejdelsen af synopsis kan finde sted i grupper på to, tre eller fire elever. I et samarbejde med eleverne sammensætter skolen/lærerne grupperne til prøven. Grupperne bør være sammensat, inden casen udleveres. I de tilfælde, hvor det er helt umuligt at placere en elev i en gruppe, kan skolen give tilladelse til, at eleven udarbejder synopsis alene. Det er vigtigt at pointere, at det skal opfattes som en absolut undtagelse, at elever udarbejder synopsis alene. Skolen beslutter, hvorvidt klassen skal gå til prøve individuelt eller i grupper, og prøveformen meddeles eleverne. Eleverne orienteres ligeledes om, at de vil blive bedømt individuelt, og at synopsisen ikke indgår som en del af bedømmelsesgrundlaget.

Elevernes arbejde med casen og udarbejdelse af synopsis

Der må ikke ydes vejledning i forbindelse med de to dages case-arbejde ved prøven. Udover selve synopsisen kan eleverne vælge at vedlægge et antal relevante bilag – f.ex som dokumentation for gennemførte analyser. Synopsis er et redskab for elev, eksaminator og censor. Synopsis er styrende for, hvad der kan fremlægges og eksamineres i til prøven. Derfor er det væsentligt, at eleven er omhyggelig med at få alle væsentlige aspekter med, som han/hun vil behandle.

Strukturen i synopsis til erhvervs-case er baseret på faserne i den anvendte casemetode, og kan indeholde følgende afsnit:

- Forside med angivelse af navne, klasse og eksamensperiode
- Indholdsfortegnelse
- Virksomhedsportræt
- Resultater fra analysefasen
- Virksomhedens udfordringer/muligheder
- Handlingsforslag samt konsekvenser
- Metodeovervejelser, hvori eleverne forklarer, hvordan fagene bidrager til arbejdet med casevirksomheden, og hvori de reflekterer kritisk over anvendelsen af teori og metode. Det kan f.ex dreje sig om overvejelser og begrundelser for de gennemførte analyser, og hvordan de anvendte teorier og modeller har medvirket til besvarelsen af opgaven.
- Kildeoversigt, hvori eleverne dokumenterer deres informationsindsamling
- Evt. bilag i form af gennemførte analyser

Selve prøven

Ved den individuelle prøve er eksaminationstiden ca. 24 minutter svarer til 2½ elev i timen. Eksaminationen indledes med, at eksaminanden i ca. 5 minutter selvstændigt fremlægger aspekter fra synopsis. Det er derfor en god idé, at eleven på forhånd gør sig klart, hvad han/hun ønsker at præsentere under denne fremlæggelse. Endvidere er det en god idé, at eksaminanden foretager et bevidst valg af præsentationsmedium og –form. Det er væsentligt, at eleverne i gruppen indbyrdes har koordineret deres fremlæggelse, sådan at den enkelte eksaminands fremlæggelse fremstår som et selvstændigt stykke arbejde. Det kan således frarådes, at elever i samme gruppe anvender den samme præsentation, om end det ikke direkte er i strid med bestemmelserne om den individuelle eksamen. Ligeså anbefales det at vejlede eleverne til så vidt muligt at fremlægge forskellige aspekter fra synopsis.

Det, der er slettet her, skal bringes i overensstemmelse med læreplanen, jf.:
<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=142699>

En gruppeprøve vil normalt starte med, at alle gruppens medlemmer fremlægger en fælles præsentation. Her er det vigtigt at gøre eksaminanderne opmærksomme på, at alle gruppens medlemmer forventes at bidrage til den fælles præsentation. Præsentationen forventes, afhængig af gruppens størrelse, ikke at vare længere end 15 minutter.

Uanset valg af prøveform, vil der være mindst tre punkter, som eleverne i hver gruppe skal arbejde med i perioden fra tidspunktet for afleveringen af synopsis frem til den mundtlige eksamen:

1. Hvilke aspekter fra synopsis skal fremlægges?

Eleverne foretager en prioritering og fordeling af de forskellige aspekter, som synopsis omhandler

mellem gruppemedlemmerne. Elevernes oplæg skal indeholde *faglig terminologi, analyse og vurderinger*, hvorfor det ikke kan anbefales, at én elev tager sig af fx. virksomhedsportrættet. Særligt resultatet af de analyser, som ligger til grund for udarbejdelse af løsningsforslagene i synopsen, kan fremlægges. Punkterne udvælges under hensyntagen til den tid, der er til rådighed i den indledende del af eksamen. Det er vigtigt at pointere, at eleven ikke slavisk skal gennemgå hele synopsen, ej heller fordybe sig i enkeltanalyser. Kodeordene til en god fremlæggelse er struktur, overblik og sammenhæng.

2. Skal der anvendes medier under fremlæggelsen af ovenstående?

Der kan som udgangspunkt anvendes it til fremlæggelsen, men hvis det skønnes, at anvendelsen vil have en overvejende negativ indflydelse på eksaminationen på grund af fx tekniske problemer, kan skolen vælge en anden løsning. Uanset hvilken præsentationsmåde eleverne anvender, er det dog stadig et krav, at præsentationen er udarbejdet elektronisk.

Selve præsentationsmaterialet bør i væsentligt omfang indeholde figurer, tabeller o.l. frem for skreven tekst, idet elevernes præsentation i modsat fald ofte bliver reduceret til "højtlesning" af nogle slides. Figurer o.l. giver i højere grad eleverne mulighed for at fortolke og formulere deres forståelse og argumentation med egne ord. I den forbindelse kan det anbefales, at der anvendes cue cards.

3. Hvor lang tid tager præsentationen?

Det kan anbefales, at eleven inden eksamen afprøver, om præsentationen kan gennemføres på 5-7 minutter. Eleven bør gøre sig klart, om der er overensstemmelse mellem hans/hendes præsentation og den afsatte tid hertil.

Censorer ved mundtlig eksamen

Eksaminator og censor skal tilsammen repræsentere kompetencer i såvel afsætning som virksomhedsøkonomi. Det pointeres, at selvom elevens fremlæggelse udelukkende relaterer sig til det ene fag, fratager det ikke eksaminator forpligtelsen til at lede eksaminationen af eleven. Under eksaminationen kan der spørges ind til emner, der relaterer sig til såvel afsætning som virksomhedsøkonomi, uanset indholdet af elevens fremlæggelse.

Censor skal i rimelig tid inden den mundtlige prøve have tilsendt synopsis samt oplysning om den valgte prøveform. Derudover medsender skolen klassens undervisningsbeskrivelse for studieområdet del 2.

Den gode eksamination i erhvervs-case udfordrer eleverne på deres økonomiske kompetencer, og der stilles spørgsmål, som har sigte på bedømmelseskriterierne. Der stilles således ikke dybe faglige spørgsmål om detaljer i de to fag, men derimod spørgsmål, som sigter på at udfordre eleven på den overordnede forståelse af virksomheden og dens omverden. Ved gruppeprøven sikrer eksaminator og censor, at der stilles spørgsmål specifikt til hver enkelt eksaminand, idet eksaminationen skal give mulighed for en individuel bedømmelse af hver eksaminand i gruppen.

I læreplanen står der om bedømmelse:

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilket omfang eksaminandens præstation lever op til nedenstående bedømmelseskriterier for studieområdet del 2.

Eksaminanden skal kunne:

- anvende faglig teori, metode og terminologi
- indsamle, analysere og vurdere informationer om virksomhedens interne og eksterne forhold
- argumentere fagligt gennem selvstændige ræsonnementer
- reflektere kritisk over brug af metoder
- formidle sit arbejde.

Der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering.

Her er det vigtigt at være opmærksom på at eksamen i studieområdet del 2 **ikke** er en prøve i et bestemt stofområde, men at der er fokus på elevernes overordnede kompetencer i bedømmelseskriterierne. Fem af de økonomiske kompetencer er direkte afspejlet i bedømmelseskriterierne, nemlig modelleringskompetencen, databehandlingskompetencen, ræsonnementskompetencen samt problembehandlingskompetencen og den økonomiske kommunikationskompetence.

Nedenstående oversigt skal opfattes som en vejledning til fastsættelse af karakterer i SO2:

Karakter	Beskrivelse
12	På baggrund af en meget grundig informationsindsamling, argumenterer eksaminanden med ingen eller få uvæsentlige mangler for sine ræsonnementer omkring analyse og handlingsforslag. Eksaminanden anvender med stor sikkerhed metode fra begge fag til sin fremlæggelse, som i øvrigt er formidlet fagligt og præcist. Der demonstreres med ingen eller få uvæsentlige mangler en kritisk refleksion over relevante faglige metoder og it-værktøjer er anvendt sikkert, hvor det er hensigtsmæssigt. Fremlæggelsen er velstruktureret og eleven svarer udtømmende på spørgsmålene fra eksaminator.
7	På baggrund af en god informationsindsamling, argumenterer eksaminanden godt, men med adskillige mangler, for sine ræsonnementer omkring analyse og handlingsforslag. Eksaminanden anvender i nogen grad metode fra begge fag til sin fremlæggelse, som i øvrigt er formidlet nogenlunde fagligt og præcist. Der demonstreres med adskillige mangler en kritisk refleksion over relevante faglige metoder og it-værktøjer er anvendt, hvor det er hensigtsmæssigt. Fremlæggelsen er struktureret og eleven svarer med en del mangler på spørgsmålene fra eksaminator.
02	På baggrund af en mangelfuld informationsindsamling, argumenterer eksaminanden på tilstrækkelig vis for sine ræsonnementer omkring analyse og handlingsforslag. Eksaminanden anvender i minimalt acceptabel grad grad

	<p>metode fra begge fag til sin fremlæggelse, som i øvrigt er formidlet fagligt ustruktureret og upræcist. Der demonstreres en minimalt acceptabel en refleksion over relevante faglige metoder og it-værktøjer er kun anvendt i mindre grad. Fremlæggelsen er ustruktureret og eleven svarer med en del usikkerhed på spørgsmålene fra eksaminator.</p>
--	--

Del 3

Eleverne udarbejder i uddannelsestiden, jf. pkt. 3.1., individuelt en synopsis af et omfang på tre til fem sider eksklusive bilag på baggrund af selvvalgte fag og emner med relevans for studieområdet del 3. Forud for arbejdet med synopsen udarbejder eleverne en problemformulering, som skal godkendes af de involverede lærere. Problemformuleringen skal afgrænses på en måde, der sikrer, at der ikke kan ske genanvendelse af afsnit og/eller konklusioner fra besvarelser, som tidligere er blevet afleveret og rettet.

Synopsen skal danne grundlag for en samtale om relevante analyser, vurderinger, konklusioner og perspektiveringer samt om eksaminandens refleksioner over anvendelsen af teori og metode. I synopsen skitseres problemformulering, behandling af de faglige problemstillinger og en konklusion. Desuden indeholder synopsen metodeovervejelser, hvori eleven forklarer, hvordan de enkelte fag bidrager til udfoldelse af problemstillingerne, og hvor eleven reflekterer kritisk over anvendelsen af samfundsfaglig/humanistisk teori og metode. Eleven kan vedlægge et antal bilag. Synopsen sendes til censor.

Synopsisforløb

Elevens problemformulering danner grundlaget for synopsisarbejdet. En god problemformulering er således afgørende for elevens evne til at demonstrere opfyldelse af målene for studieområdet. Den indeholder relevante taksonomiske niveauer og inddrager metoder og faglige mål for de valgte fag – dvs. den kan ikke meningsfuldt besvares ud fra kun ét fag (jf. afsnit 3.1 om tilrettelæggelse af del 3). Eleverne bør være opmærksomme på, at arbejdet med problemformuleringen er en krævende proces, der tager tid og kan betyde adskillige justeringer, før den endelige version er på plads. Herefter skriver eleven individuelt en synopsis, som skal danne udgangspunkt for den mundtlige eksamen. Det er alene den mundtlige præstation, der bedømmes ved eksamen.

Udgangspunktet for synopsisarbejdet i studieområdet del 3 er lidt anderledes end i del 2, fordi man selv vælger, hvilke fag man vil arbejde med, og hvilke problemstillinger, der skal udgøre genstandsfeltet for det videre arbejde. Synopsen indeholder:

- Forside
- Indholdsfortegnelse
- Indledning og problemformulering
- Behandling af de faglige problemstillinger (analyse, undersøgelse) koncentrat/væsentlige elementer
- Metodeovervejelser og -refleksion
- Konklusion
- Kildefortegnelse
- Evt. bilag

Da problemformulering og valg af fag og metoder hænger snævert sammen, bør man i forlængelse af præsentationen af problemformuleringen i synopsis forklare, hvilke overordnede problemstillinger, der ligger til grund for arbejdet, hvorfor man har valgt den aktuelle fagkombination, hvordan hvert fag bidrager til at belyse problemformuleringen, og hvilke faglige metoder, man vil bruge for at besvare problemformuleringen. Sammen med indledningen og præsentationen af problemformuleringen udgør dette rammerne for opgaven.

Herefter må det overvejes, hvilke dele af arbejdet, der især skal være i fokus ved den mundtlige fremlæggelse. Et fornuftigt valg vil være at præsentere analyser, undersøgelser og diskussioner af de relevante problemstillinger mundtligt, og det vil betyde, at disse ikke skal udfoldes i synopsis, men det skal fremgå, at man vil komme ind på disse områder mundtligt, og hvordan man vil gøre det. Som tidligere nævnt skal analysearbejdet altså foretages på samme måde, som hvis man skrev en rapport, selvom det ikke direkte skrives ind i synopsis. Evt. kan man anbefale eleverne at formulere hele dette arbejde skriftligt alligevel for sig selv, så der skabes et endnu mere solidt fundament forud for den mundtlige prøve. Er analysedelen kun antydnet i synopsis, er det til gengæld vigtigt, at den skriftlige konklusion får en opsamlende funktion, som sikrer, at problemformuleringen besvares, og som derved understøtter den mundtlige præsentation.

Alternativt kan selve behandlingen af opgavens problemstillinger udfoldes mere detaljeret i synopsis, mens konklusionen kun antydes og lægger op til den mundtlige prøve ved at pege i retning af spørgsmål og perspektiver, der kunne være interessante at diskutere. Men også i dette tilfælde vil det være en fordel at have formuleret sig klart om disse perspektiver, så man er rustet til den mundtlige diskussion. Om man vælger den ene eller den anden fremgangsmåde, kan afhænge af den konkrete problemformulering og måden, den gribes an på og af, hvilke dele af opgaven der anses for mest velegnede til mundtlig fremlæggelse.

Endelig foretager eleven en præsentation og refleksion over de anvendte faglige metoder i synopsisarbejdet. Faglig metode defineres som en systematisk fremgangsmåde, dvs. hvis en problemformulering fortæller, hvad man vil finde ud af, afgør metoden, hvordan man vil finde ud af det. Pointen er, at eleverne skal være bevidste om, hvad de gør for at arbejde sig frem til konklusioner, og hvorvidt den anvendte fremgangsmåde (metode) er hensigtsmæssig. Hvis man tager udgangspunkt i et tilfældigt materiale, bliver arbejdet sandsynligvis rodet og ustruktureret, i værste fald direkte forkert!

Fagene giver en række redskaber – fx teorier, modeller, analysemetoder – og det er op til eleverne at finde ud af og begrunde, hvilke redskaber der skal bruges for at svare på problemformuleringen så fyldestgørende som muligt. En given problemformulering kan lægge op til, at bestemte fags faglige metoder bringes i spil. Samtidig kan valg af metode have indflydelse på, hvor besvarelsens fokus kommer til at ligge. Også denne bevidsthed bør kunne ses af elevens metodeovervejelser.

Det er en vigtig pointe, at metode inden for fagene kan betyde noget forskelligt, og at en klar bevidsthed om metodemulighederne i forskellige fag også giver et bedre afsæt for at vurdere, hvilke fagkombinationer, der er bedst til at belyse en given problemstilling. Denne kvalifikation er især

betydningsfuld i forbindelse med del 3. Eleverne må således nå til en erkendelse af, at flerfaglighed bruges til at bringe flere perspektiver på et emne, end et enkelt fags metoder ville kunne. Formålet med metodeafsnittet er således for det første, at eleven demonstrerer sin bevidsthed om fagenes metodiske bidrag i arbejdet, for det andet at eleven reflekterer over fagenes muligheder og begrænsninger.

Det bør være tydeligt for eleven, hvordan udviklingen har været gennem studieområdet fra elementær metodeanvendelse, over den relativt fastlagte/afgrænsede case-metode med beslægtede fag til det selvstændige projektarbejde, hvor eleven selv vælger fag, der i øvrigt ikke er lige så beslægtede. Det er ikke et krav at denne udvikling udfoldes i synopsen, men det kan være en diskussion, eleven lægger op til at tage ved prøven, eller det kan være en pointe eksaminator spørger ind til ud fra studieområdets faglige mål.

Som ved studieområdet del 2 gælder, at der kun er ganske få sider at formulere det skriftlige oplæg på (3-5), så det gælder om at være præcis og vælge de ting ud, der bedst fungerer som udgangspunkt for fremlæggelsen.

Et specielt vilkår ved synopsen i del 3 er i øvrigt, at ikke alle elever udtrækkes til eksamen, og nogle elever vil således aldrig få mulighed for at gøre deres arbejde komplet ved en mundtlig fremlæggelse. Det er under alle omstændigheder vigtigt at skrive synopsen med den mundtlige prøve for øje, da netop træningen i at lægge skriftligt op til mundtlig diskussion er en vigtig del af det studieforberedende sigte.

Vejledning

Eleven har krav på vejledning igennem alle faser af arbejdet med det internationale område. Når synopsen er afleveret, er vejledningen imidlertid afsluttet i forhold til den pågældende eksaminand. Vejlederens næste arbejdsopgave i forbindelse med prøven er som eksaminator ved den mundtlige prøve, hvor en vejleder og en censor er til stede. Det er således forudsat, at skolen ikke yder individuel vejledning til den enkelte eksaminand i forbindelse med opgaver, der påhviler den enkelte eksaminand i den mellemliggende periode - dvs. fra synopsen er afleveret til den mundtlige prøve afholdes. Der er dog intet til hinder for, at institutionen som en del af den generelle eksamenstræning tilrettelægger en generel og kollektiv vejledning i, hvordan man forbereder sig til mundtlig prøve i del 3.

I forbindelse med afslutningen af studieområdet del 3 og inden en evt. prøve gives en afsluttende standpunktskarakter til hver elev. Karakteren er en afspejling af elevens faglige og studiemæssige indsats, som den er kommet til udtryk gennem fx aktiv deltagelse i undervisningen, skriftligt arbejde, selvstændigt initiativ i forbindelse med valg og afgrænsning af fag og emne samt refleksion i problemformuleringsprocessen. Elevens synopsis kan indgå i karakteren i det omfang, den bidrager til at belyse elevens indsats i del 3 generelt.

Eksamination

Eksaminator og censor skal samlet have kompetence inden for de fag, der indgår med størst vægt i elevens synopsis.

Eksaminationstiden er ca. 30 minutter. Der gives ingen forberedelsestid. Eksaminationen består af eksaminandens præsentation og fremlæggelse af centrale problemstillinger rejst i synopsen samt en efterfølgende samtale mellem eksaminand og eksaminator med mulig inddragelse af censor.

Eksaminator og censor orienterer sig i synopsen forud for prøven, men bedømmelsen hviler, som nævnt, alene på den mundtlige præsentation. Synopsen kan dog give et godt fingerpeg om, hvad der kan diskuteres til prøven. Det centrale i eksaminationen skal være elevens flerfaglige problemformulering og den metodiske bevidsthed.

Selve eksaminationen indledes med eksaminandens præsentation af sit arbejde i ca. 10 minutter. Det kan anbefales, at den mundtlige præsentation understøttes af en visuel præsentation i elektronisk form, hvor stikord, figurer, billeder o.lign. fungerer som supplement. Herefter udvikler eksaminationen sig til en diskussion, hvor censor ofte naturligt vil fungere som en slags med-eksaminator, da eksaminator og censor typisk vil anskue diskussionen med hver sin faglige vinkel. Hermed skabes et godt udgangspunkt for at sikre den faglige balance i eksaminationen.

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilket omfang eksaminandens præstation lever op til de faglige mål for studieområdet. Eksaminanden skal herunder kunne:

- *selvstændigt formulere og analysere samfundsøkonomiske, kulturelle og historiske problemstillinger*
- *argumentere fagligt, herunder forholde sig kritisk og perspektiverende til egne konklusioner*
- *forholde sig kritisk til metodeanvendelse*
- *reflektere over fagenes bidrag til emne og problemformulering*
- *søge og behandle faglig information med relevans for den valgte problemstilling.*

Der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering. Eksaminanden bedømmes alene ud fra den mundtlige præstation.

Eksamen i del 3 markerer afslutningen på hele studieområdet, og eksaminanderne forventes derfor at demonstrere opfyldelsen i bred forstand af alle de faglige mål for studieområdet.

Det er samtidig vigtigt at holde sig for øje, at der i eksaminationen skal fokuseres på sag frem for fag. Man bør derfor på den ene side undgå at fortabe sig i enkeltfaglige detaljer, på den anden side bør eksaminationen ikke udvikle sig til refleksioner og diskussioner om metoder i sig selv – der skal hele tiden relateres til de problemstillinger (såvel faglige som metodiske), som elevens arbejde favner.

Nedenstående oversigt skal opfattes som en vejledning til fastlæggelse af karakterer i SO3:

Karakter	Betegnelse	Beskrivelse
12	Fremragende	Eksaminanden behandler relevante problemstillinger sikkert og udtømmende. Eksaminanden kan med ingen eller få uvæsentlige mangler kritisk argumentere for sine synspunkter og perspektivere sine konklusioner. Der demonstreres en fremragende

		anvendelse af faglige begreber og indsigt i fagenes metoder.
7	Godt	Eksaminanden behandler relevante problemstillinger godt, men med adskillige mangler. Eksaminanden kan kritisk argumentere for sine synspunkter og perspektivere sine konklusioner. Der demonstreres en god anvendelse af faglige begreber og en god indsigt i fagenes metoder, dog med en del mangler.
02	Tilstrækkeligt	Eksaminanden behandler relevante problemstillinger på tilstrækkelig vis, dog med væsentlige mangler. Eksaminanden kan argumentere for sine synspunkter og perspektivere sine konklusioner på et minimalt acceptabelt niveau. Der demonstreres en begrænset anvendelse af faglige begreber og en minimalt acceptabel indsigt i fagenes metoder.